

Självständigt arbete på avancerad nivå

Independent degree project – second cycle

Huvudområde: Naturvetenskap/Matematik

Major Subject: *Science/Mathematics*

Sex- och samlevnad i grundskolans tidigare årskurser

Motsvarar undervisningens innehåll läroplanens krav?

Annelie Nilsson

Mittuniversitetet
MID SWEDEN UNIVERSITY

MITTUNIVERSITETET

Avdelningen för ämnesdidaktik och matematik

Examinator: Andreas Lind, andreas.lind@miun.se

Handledare: Hugo von Zeipel, Hugo.VonZeipel@miun.se

Författare: Annelie Nilsson, anjo1324@student.miun.se

Utbildningsprogram: Grundskollärare inriktning 4-6, 240 hp

Huvudområde: Naturvetenskap

Termin, år: HT, 2016

Sammanfattning

Studien har utgått ifrån en kvalitativ forskningsmetod, detta genom analys utav läromedel samt uppföljande intervjuer utifrån läromedlens innehåll. I studien analyseras fem publikationer av läromedel från tre skilda utgivare och fyra behöriga lärare samt en skolsköterska intervjuades för studien. Sex- och samlevnadsundervisning är inget ett eget skolämne, utan ses i huvudsak som ett ämnesövergripande ämne. Därför är variationen stor vad gäller lärares kompetens och ämneskunskaper i dess frågor. Samtidigt finns det beskrivet som ett krav i Lgr11 att undervisningen ska både vara saklig och allsidig. Tidigare forskningsresultat i liknande ämne, visar bland annat variationer i undervisningens innehåll och därmed även brister i likvärdigheten.

Studiens resultat visar att samtliga läromedel som ingår i studien har brister i varierande omfattning. Det den ena har kan det andra läromedlet sakna. De lärare som ingått i studien är dock i överlag nöjda med att ha ett läromedel som de kan basera sin undervisning utifrån. Samtliga lärare har även påtalat att de behöver komplettera deras läromedel med ytterligare material.

Nyckelord:

Sex- och samlevnad, grundskolans tidigare år, årskurs 4-6, undervisningens innehåll och läromedelsanalys.

Tack!

Ett stort tack till min handledare Hugo Von Zeipel för hans råd och guidning under mitt skrivande av det självständiga arbetet. Även ett stort tack till de lärare som tagit sig tid och bidragit till studiens genomförande. Sist men inte minst, tack Jenny för att du varit mitt bollplank, för råd och stöttning genom hela utbildningen.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	2
Nyckelord:	2
<i>Tack!</i>	2
Innehållsförteckning	3
Inledning	5
2. Bakgrund	6
2.1 <i>Läroplanen och Skollagen idag</i>	6
2.2 <i>Teoretiskt perspektiv</i>	7
2.3 <i>Sex- och samlevnadsundervisningens historik</i>	7
2.4 <i>Skolverkets publikationer</i>	9
2.5 <i>Tidigare forskningsresultat i liknande ämne</i>	11
3. Syfte och avgränsningar	15
4. Metod och material	16
4.1 <i>Metodval</i>	16
4.2 <i>Datainsamlingsmetod och urval</i>	16
4.3 <i>Databearbetning och analysmetod</i>	17
4.4 <i>Etiska ställningstaganden</i>	17
4.5 <i>Metoddiskussion</i>	18
4.6 <i>Reliabilitet och validitet</i>	20
5. Resultat	22
5.1 <i>Frågeställning 1: Hur svarar innehållet i skolornas läromedel om sex- och samlevnad upp mot styrdokumentet?</i>	23
5.2 <i>Frågeställning 2: Lärares uppfattning och arbetsmetod utifrån läromedlet</i>	24
5.3 <i>Frågeställning 3: Inkludering eller exkludering av analysbegrepp</i>	26
5.4 <i>Pedagogiska tillvägagångssätt</i>	28
5.5 <i>Gruppindelningar</i>	28
5.6 <i>Värderingsövningar</i>	29
5.7 <i>Böcker och övrigt kompletteringsmaterial</i>	29
5.8 <i>Elevhälsans stöttning i undervisningen</i>	30
5.9 <i>Sammanfattning av resultat</i>	31
6. Diskussion av resultat	32

6.1 Hur svarar innehållet i skolornas läromedel om sex- och samlevnad upp mot Styrdokumenten?	32
6.2 Vilken uppfattning har lärare utav läromedlet?	33
6.3 I vilken grad inkluderas begreppen: sexualitet, identitet, preventivmedel och samlevnad i undervisningen?	33
7. Avslutande reflektioner	35
7.1 Idéer om vidare forskning	36
Källhänvisning	37
Bilaga 1: Skrivelse till skolledare	40
Bilaga 2: Intervjufrågor till lärare	41
Bilaga 3: Transkribering intervjuer med informanter HT2016	43

Inledning

Syftet med studien är att undersöka om det läromedlen tar upp i sina innehåll för sex- och samlevnadsundervisningen till grundskolans tidigare år, motsvarar de direktiv, Skolverket tydliggjort att undervisningen ska inkludera genom sina publikationer, läroplanen och kommentarmaterialet för biologi. Syftet med studien är även att synliggöra hur den personal som arbetar utifrån de analyserade läromedlen upplever dess innehåll.

Mitt intresse i frågan om sex- och samlevnadsundervisning för grundskolans tidigare årskurser grundar sig bland annat i dess frånvaro i min lärarutbildning. Som blivande lärare i de naturvetenskapliga ämnena, anser jag att den erfarenhet vilken jag ska utgå ifrån i min kommande undervisning, bör grunda sig i annat än egna erfarenheter eller den vaga minnesbild som finns kvar från min egna skolgång. Mycket har förhoppningsvis hänt med undervisningen sedan jag själv gick i grundskolan vid millennieskiftet. Det enda konkreta minnet jag har som elev är då vår lärare på högstadiet satte upp en plansch, med förstorade illustrationer utav könssjukdomar på tavlan för att därefter lämna klassrummet. Från grundskolans tidigare år har jag dessvärre inga minnen utav undervisning i sex- och samlevnad, det lilla man visste hade muntligt förklarats utav antingen äldre syskon eller deras vänner. Ämnesvalet för denna studie är därav ett privat förberedande intresse, inför kommande undervisning i ämnet.

Sex- och samlevnadsundervisning integreras i ett flertal ämnen i läroplanen, ämnet berör både undervisnings- och fostransuppdraget vilka finns beskrivna i läroplanen. *Kursplanen vill också bidra till förståelse för att sexualitet och samlevnadsformer kan se ut på olika sätt.* (Skolverket, 2011a.24). Jenny Bengtsson (2013) menar i hennes resultat, att i skolan kommer förväntningar kring heterosexualitet till uttryck på en mängd olika sätt, både genom läromedel och genom interaktion mellan elever och lärare. Enligt Bengtsson sker dessa uttryck oftast omedvetet då det oftast tas föregivet att de som befinner sig i skolan lever eller kommer att leva heterosexuellt (Bengtson, 2013). Hans Olsson (2015) ansvarig för skolfrågor på RFSU, beskriver att *sex och samlevnad handlar om både samhälle och individ: Om kropp och relationer, lagar, kön och genus, sexuell identitet, det handlar om njutning, kondomer och att möta andra. Det handlar om respekt, diskriminering och gränser. Och mycket mer* (Olsson, 2015). Dessa begrepp som Olsson beskriver är även några som inkluderats i denna studie. Ämnet är så individuellt och personligt. Studien har givit mig insikter av vikten utav att möta upp och bekräfta den enskilde eleven, att normalisera och inte moralisera. Min förhoppning är att studien även ger dess läsare likt den givit mig, en kunskapsryggsäck att bära med sig inför kommande undervisning.

2. Bakgrund

I detta avsnitt kommer bakgrundens olika delar att presenteras. Först beskrivs vad skolverkets *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*, samt vad skollagen beskriver om sex- och samlevnadsundervisningens innehåll och syfte. Därefter redovisas det teoretiska perspektiv vilket studien influerats utav. Vidare kommer en redogörelse ur ett historiskt perspektiv över hur sex- och samlevnadsundervisningen samt vilka förväntningar som finns på undervisningen baserat utifrån Skolverkets egna publikationer: *kommentarmaterial för biologiämnet* samt *Sex- och samlevnadsundervisning i grundskolans tidigare år*. Bakgrunden avslutas därefter med en summering av tidigare forskningsresultat i ämnet.

2.1 Läroplanen och Skollagen idag

I ett av läroplanens Lgr11 inledande kapitel *Övergripande mål och riktlinjer*, framgår ett tydligt värdegrundstänkande där skolans mål och riktlinjer kan kopplas samman med begrepp som: ansvar, jämställdhet samt relationer. Ett av skolans mål är att varje elev ska respektera andra människors egenvärde samt medverka till att hjälpa andra människor och därmed ta avstånd från kränkande behandling. Målen beskriver även att samtliga personer som arbetar inom skolans väggar, aktivt ska motverka diskriminering och kränkande behandling samt bidra till att skolan präglas av solidaritet mellan människor (Skolverket, 2011b).

Vidare beskriver läroplanen, under rubriken *Rektors ansvar*, att rektorn har förutom ansvar för skolan som verksamhet även ett särskilt ansvar för att integrera jämställdhet och sex- och samlevnad i ett flertal ämnen till exempel: biologi, religionskunskap, samhällskunskap, bild, historia samt idrott och hälsa (Skolverket, 2011b). Skolverket menar att syftet med denna ämnesintegrering är att undervisningen ska lyfta fram olika perspektiv, ge ett sammanhang samt skapa en medvetenhet om de normer och värden vilka influerar oss och det samhälle vi lever i idag (Skolverket, 2014). I Lgr11 tar det Centrala innehållet för årskurs 4-6 bland annat upp att undervisningen ska innehålla:

- Människans pubertet, sexualitet och reproduktion samt frågor om identitet, jämställdhet, relationer, kärlek och ansvar (Skolverket, 2011a.158).
- Familjen och olika samlevnadsformer. Sexualitet, könsroller och jämställdhet (Skolverket, 2011a.217).
- Vardagliga moraliska frågor som rör flickors och pojkars identiteter och roller, jämställdhet, sexualitet, sexuell läggning samt utanförskap och kränkning (Skolverket, 2011a.209).

Den svenska skollagen likt läroplanen Lgr11 tydliggör att varken elever eller personal inom skolan får diskriminera andra eller varandra (Skolverket, 2011. Riksdagen, 2010, Kap. 6, 2 §). Det finns även tydliga direktiv att ett kontinuerligt likabehandlingsarbete ska utarbetas i skolans alla verksamheter, detta arbete ska även testas samt följas upp för att förhindra och motverka kränkande behandling bland elever (Riksdagen, 2010, Kap. 6, 6/Riksdagen, 2010, Kap 7, 7§). Skollagen tar även upp att eleverna ska ges möjlighet att kunna uttrycka sina åsikter fritt samt att undervisningen till viss del bör utgå från elevernas mognadsnivå samt tidigare kunskaper och erfarenheter (Riksdagen, 2010, kap 1, 10§). Både lärare eller annan personal på skolan, har en skyldighet att rapportera till rektorn om de ser att ett barn blir kränkt eller utsatt för sexuella trakasserier (Riksdagen, 2010, Kap. 7, 10§).

2.2 Teoretiskt perspektiv

Denna studie utgår ifrån det sociokulturella perspektivet på lärande. Läroplanens perspektiv på lärande kan kopplas samman med det sociokulturella perspektivet. Den centrala utgångspunkten i den sociokulturella teorin är att vi lär och utvecklas genom språket i samspel och interaktion med andra. Det sociokulturella perspektivet utgår från Lev Vygotskijs (1896-1934) arbeten om barns utveckling, lärande och språk. Vygotskij påtalade att lärande och utveckling är en konstant process, han menade att kunskap föder kunskap. Då vi alla är på olika kunskapsnivåer, kan de deltagande individerna, genom ett gemensamt samspel ta lärdom av varandra, det vill säga: kunskap växer ur ett samspel antingen elever emellan eller mellan lärare och elev. Roger Säljö (2010) professor i pedagogik beskriver i publikationen *Lärande, skola, bildning* den sociokulturella synen att lärande ses som en mänsklig samvaro och där skolans funktion är att göra människor delaktiga i samhällets kollektiva kunskaper (Säljö, 2010.194). Även detta är något som läroplanen Lgr11 syftar till i sin beskrivning över undervisningen, den ska bedrivas genom demokratiska arbetsformer, där elever bland annat ska inhämta grundläggande samhällskunskaper via undervisningen. Läroplanen menar, genom tillgång till varierande litteratur, skapande av texter samt diskussioner, förbereder undervisningen eleverna till att bli aktiva samhällsmedborgare. (Skolverket, 2011).

2.3 Sex- och samlevnadsundervisningens historik

Det är en relativt lång historik bakom hur sex- och samlevnad har vuxit fram som ett skolämne. Erik Centerwall är författare, sexualupplysare samt skribent till flera av Skolverkets publikationer inom sex- och samlevnad, han redovisar i boken, *Hela livet med sex- och samlevnadsundervisning* (2005), att sexualupplysning alltid har varit antingen problematiserande och moraliserande på det ena eller andra viset. Centerwall menar trots det, att information och en slags undervisning i ämnet faktiskt funnits i flera århundraden, i mer eller mindre organiserad form. Centerwall ger en bild av sexualupplysningens spridning,

vilken till en början var en muntlig kunskap som förmedlades människor emellan. Denna muntliga kunskap förknippades med ett behov att kontrollera avkomman samt förhindrande av graviditet. Centerwall fortsätter att skildra dåtidens sexualupplysning, genom redogörelser om att innehållet då var mer eller mindre skrämselfpropaganda. Under 1800-talet var sexuella handlingar som inte hade avsikt till fortplantning, förbjudet. Onani ansågs bland annat som en ovana vilket kunde leda till diverse följsjukdomar. Det fanns även lagar som sa att homosexualitet och otrohet inte var accepterat, homosexualitet var olagligt i Sverige fram till år 1944.

Det här tankesättet kring sex ledde till att man under tidigt 1900-tal insåg att sexualkunskap var någonting som unga behövde lära sig mer om, den första strukturerade undervisningen ägde rum i en flickskola i Stockholm under 1900-talets början. Framför allt handlade undervisningen om kroppsutvecklingen under puberteten, fosterutveckling och kvinnan som bärare av liv (Centerwall 2005).

Under 1900-talets början var det *oftare den unga kvinnan som ansågs behöva sexualupplysning – för att skydda sig mot män. Flickor ansågs ha en mindre stark sexualdrift och kunde därför lättare ta emot undervisning utan att "väckas sexuellt"* (2005,29). Detta påstående motiveras med ordspråket "väck inte den björn som sover", han beskriver att man då tänkte att de manliga eleverna saknade inget de inte visste något om eller aldrig haft kunskaper kring. Under 1900-talets början ansågs det även så felande att undervisa och informera om preventivmedel (kondom) det kom till och med en särskild lag år 1910 som förbjöd information om dessa (ibid).

När det gäller själva undervisningen och upplysningen i skolor tog detta alltmer fart från och med mitten på 1900-talet, närmare bestämt när sexualundervisning blev obligatoriskt i Sverige 1955 (Skolverket. 2014). Den första handledningen kom dock redan 1945, denna blev rikligt kritiserad bland annat för sin stränga moraliska ton samt bristande realism då dess budskap mer eller mindre menade att sexuell avhållsamhet var det enda rätta (Maria, Bäckman, 2003).

I Lgr50 däremot hade de moraliska budskapen klingat av och var numera endast tydligt föreskrivande och avrådande, man ansåg att de unga behövde kunskaper i ämnet men dessa kunskaper däremot inte skulle kunna uppfattas som uppmuntran till sexuella utspel. Under slutet av 1960-talet formulerades en ny handledning i sexualkunskap. I den handledningen skulle skolan ha ett mer naturligt förhållningssätt jämfört med det tidigare moraliskt avrådande (Centerwall. 2005). Skolverket (2014) anger att ett av skälen till att sexualundervisningen blev obligatorisk och fortsatte att bedrivas vid den här tidsperioden var på grund utav att föräldrarna inte ansågs vara de som bäst kunde upplysa barnen (ibid).

Under den senare delen av 1970-talet kom ännu ett budskap att genomsyra sex- och samlevnadsundervisningen i skolan, budskapet var generellt ett friare synsätt på sexualitet men även på kvinnor och mäns jämställdhet. Enligt Skolverket (2014) förändrades synen sexualitet under 1960-70-talet. Den nya inställningen medförde även ett nytt begrepp i skolans sexualkunskapshandledning: *samlevnad* (ibid). Sex var inte längre hänvisat till äktenskapet, begreppets syfte var att uppnå en samsyn samt ett försök till harmoni i det tidigare problematiskt ansedda området sexualkunskap. Även om lärarens normer inte skulle influera undervisningen, så utgick undervisningen däremot fortfarande från den heterosexuella normen. Man ansåg fortfarande att homosexualitet var något onaturligt som inte ingick i den traditionella undervisningen (Centerwall, 2005).

I samband med skolreformen under 1990-talet vilken bidrog till ytterligare en läroplan: Lpo94, omformulerades den tidigare nämnda handledningen. I den lades fokus på bland annat ämnesintegrering och begreppet ungdomssexualitet, vilket tidigare handledningar saknat. Undervisningen skulle numera stötta elevernas utveckling till att bli en egen beslutsfattande individ (Centerwall, 2005). Maria Bäckman (2003) etnolog vid Stockholms universitet tar däremot upp att undervisningen under 1990-2000 talet, även den bedrevs mer inriktad mot flickorna, vilka fortfarande ansågs vara i större behov än pojkar att lära sig om skydd och risker (ibid).

2.4 Skolverkets publikationer

1999 genomförde Skolverket en kvalitetsgranskning av 51 olika skolor med fokus på deras sex- och samlevnadsundervisning. Av dessa 51 skolor var det endast 4 som hade ett varierande arbetssätt samt god elevmedverkan. Bland de övrigt deltagande grundskolorna hade ungefär hälften en god kvalitet på undervisningen. Undervisningens innehåll och variation inom den enskilda verksamheten varierade dock stort, resultatet visar därmed dessvärre brister likvärdigheten i elevernas undervisning (Skolverket. 2014). Statens offentliga utredning – Flickor, pojkar, individer - *om betydelsen av jämställdhet för kunskap och utveckling i skolan* (2010) fortsättningsvis sammanfattad och beskriven som enkom SOU, tar upp i dess undersökningsresultat att lärande, psykisk hälsa och identitet är nära förknippade.

SOU's resultatet visar att sex- och samlevnadsundervisningen alltid bör utgå från en bred förståelse för sexualitet. Även här redovisar deras resultat att likvärdigheten brister vid samtliga undersökta skolor. SOU beskriver vidare att sex- och samlevnadsundervisningen i skolan har stor betydelse för hur kränkningar, som har sin grund i kön och sexualitet, får utrymme. Det är därför är angeläget att undervisningen tas på allvar samt bedrivs med bra kvalitet. Könsneutrala grupperingar eller skillnader i undervisningen utifrån elevgruppens kön är något SOU motsätter, de menar att i en inkluderande och

likvärdig undervisning ska alla elever kunna delta oavsett kön, trosuppfattning eller religiösa åsikter (SOU, 2010).

I Skolverkets kommentarmaterial för biologiämnet framgår det tydligt att i årskurs 4-6 ska undervisningen innehålla *människans pubertet, sexualitet och reproduktion samt frågor om identitet, jämställdhet, relationer, kärlek och ansvar* ((Skolverket, 2011a.158). Begreppen sexualitet, kärlek och ansvar bidrar till tankegångar om alternativa sexualiteter till exempel bisexualitet, samtycke och preventivmedel etc. Dessa områden uttrycks dock inte ordagrant i kommentarmaterialet för årskurs 4-6. Endast i beskrivningen gällande årskurs 7-9, där eleverna bland annat ska inhämta kunskaper om hur man på individnivå bland annat kan förebygga sexuellt överförbara sjukdomar och oönskade graviditeter. Det är således upp till den undervisande läraren att egenhändigt tolka och avgöra vilket innehåll undervisningen bör ha för att motsvara Lgr11's Centrala innehåll. Vidare tar kommentarmaterialet för sex- och samlevnad i årskurs 4-6 att de biologiska aspekterna av sexualitet har ett tydligt samband med den enskilde elevens identitetsutveckling. Skolverket menar att holistiska kunskaper och perspektiv på sexualitet ökar elevernas möjligheter till att utveckla en god självkänsla samt trygghet i den egna kroppen och identiteten (ibid.).

Skolverket (2014) påpekar att sex- och samlevnadsundervisningen ska ha ett betydligt större innehåll än exempelvis pubertet, fortplantning och könsgenitalier. De återger att undervisningen tidigare haft detta relativt snäva perspektiv. Skolverket vill med Lgr11 belysa undervisningens breda egentliga syfte. Skolverket menar att läraren i samband med undervisningen i pubertet, sexualitet och reproduktion bör lyfta upp och tydliggöra begreppen jämställdhet, kärlek, identitet, ansvar och relationer. *Denna tvärvetenskapliga koppling visar att det inte går att isolera kroppen och biologin från samhället, utan att man måste lyfta fram att det samhälle man lever i formar synen på kropp och sexualitet* (Skolverket, 2014,16). Genom att lyfta ut dessa begrepp och föra en gemensam diskussion tillsammans med eleverna, kommer de frågor som både är centrala för gruppen och den enskilde eleven att synliggöras genom elevernas följdfrågor eller bidrag till den pågående diskussionen. Då ingen elev är den andre lik, kan man inte förutsätta att samtliga uppvisar ett gemensamt intresse för någon specifik frågeställning eller inriktning. Lärare bör därför lyssna till elevernas åsikter samt undvika att vara moraliserande (ibid.).

Skolverket (2014) beskriver vidare att det finns olika arbets- och förhållningssätt till sex- och samlevnadsundervisningen. Diskussionerna bör vara ledda av en skicklig pedagog som både ska finnas där som ett bollplank, stöd samt diskussionsledare. Denna pedagog behöver nödvändigtvis inte vara den undervisande läraren, utan elevhälsans personal har även en viktig roll i undervisningen. De är en trygg punkt inom skolans väggar dit elever kan vända sig för samtal, skador eller bara en lugn plats (ibid.). *Ett nära samarbete mellan lärare, rektor och elevhälsan gör att den "tysta" kunskap som finns hos elevhälsans*

personal kan kanaliseras på ett bra sätt för eleverna (Skolverket, 2014,23). Den tysta kunskapen beskrivs som en kombinerad erfarenhet från deras yrkesutbildning samt kunskaper om elevernas egna upplevelser (ibid).

2.5 Tidigare forskningsresultat i liknande ämne

Forskarna Magnus Oskarsson (2011) och Camilla Löf (2011) menar liksom Skolverket att undervisningen bör utgå delvis från elevernas frågeställningar och funderingar. De båda forskarna synliggör i sina avhandlingar skillnaderna i det för eleverna förväntade innehållet, gentemot det faktiska innehållet i undervisningen. Vidare klarlägger både Löf och Oskarsson att elever idag, inte är så intresserade av dåtidens historiska upptäckt. De menar att dagens elever intresserar sig mer för framtiden och den egna personliga utvecklingen. Oskarssons avhandling skildrar ungdomars identitetsutveckling och intresse för naturvetenskap. Han utgår från flertal olika testresultat och redovisar att elevernas intressen i ämnet inte alltid överensstämmer med det som lärare faktiskt tror ska intressera (Oskarsson, 2011).

SOU uppmärksammar vikten av jämställdhet mellan eleverna i skolan, de redogör att jämställdhet främjar kunskap och utveckling. Normer, identitetsutveckling och elevresultat beskrivs som nära förknippade. Utredningens resultat påtalar liksom Oskarsson och Löf att det som faktiskt lärs ut är av lågt intresse för eleverna. Det uppmärksammas även att det undervisningsmaterial som finns tillgängligt inte aktualiserats och följt tidens utveckling. I SOU's resultat framkommer det att de är bekymrade över de brister de funnit i sin studie gällande de läromedel som eleverna använde. *Man kan fråga sig vilken bild av kvinnor och män som dagens skolelever får genom sina läroböcker* (SOU, 2010.19). Bland annat fann SOU liksom denna studie brister i sakinnehåll och jämställdhetsperspektiv.

Löf (2011) redovisar i sin avhandlings resultat att de skolor som utgår från ett färdigt material blir begränsade till det specifika ämnesinnehållet. Enligt Löf är *få av dessa material lyfter frågor om kön eller jämställdhet, sannolikt ett resultat av att programmen är framtagna i syfte att träna barns psykosociala färdigheter (ett sätt för skolor att arbeta med skolans kunskaps innehåll eller med värdegrunden)* (Löf, 2011.105). Camilla Löf (2011), vidareutvecklar detta och beskriver att hur sex- och samlevnadsundervisningen utformas på den enskilda skolan beror till viss del på den undervisande läraren. Löf förklarar att undervisningens innehåll och form, beror till större delen på enstaka eldsjälar på skolan. Normer, värderingar eller likheter och skillnader i perspektiv menar Löf, bör konkretiseras för eleverna genom enklare värderingsövningar. Löf uppmärksammar i hennes studie att dessa övningar är ett populärt arbetssätt inom samtliga ämnen, särskilt inom sex- och samlevnadsämnet där osäkerhet kring den inre och yttre normen kan vara stor i elevgruppen. Den inre normen kan vara individens egna tankar och förhållningssätt medan den yttre normen är vad individen visar utåt mot allmänheten. Ett gemensamt drag mellan skolor oavsett lärarens egen

definition av ämnesinnehållet, bör vara att stärka gemenskapen och sammanhållningen mellan barnen. Värderingsövningar möjliggör att eleverna reflekterar över sina egna känslor, erfarenheter och värderingar. *Övningarna är av olika karaktär, men syftar alla till att skapa möjligheter till reflektioner och nya erfarenheter* (Löf, 2011:121. Löf's studier visar även att ur ett elevperspektiv kan det vara en svårighet att stå upp för den egna åsikten inför sina klasskamrater (ibid).

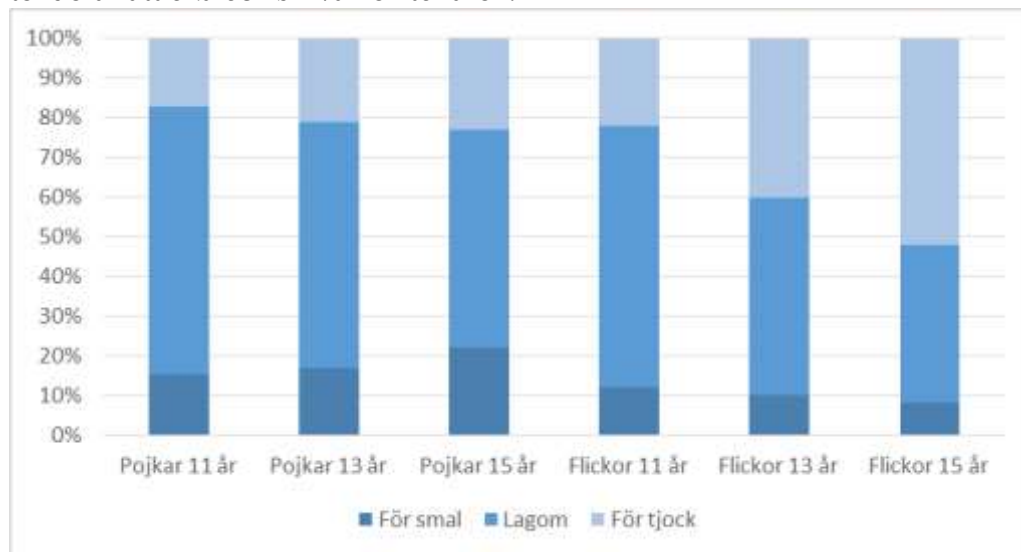
Jenny Bengtsson skriver i hennes doktorsavhandling: *Jag sa att jag älskade han men jag har redan sagt förlåt för det: ålder, genus och sexualitet i skolans tidigare år* (2013), att en stor del av det material inklusive illustrationerna i diverse arbetsmaterial som hon tagit del av i skolan idag, genomsyras av heterosexualitet som norm. Utifrån denna iakttagelse menar Bengtsson att materialet bidrar till att elever och lärare, oftast omedvetet kopplar vissa av sina förväntningar om vad som klassificeras som "normalt" till den heterosexuella normen. Vidare framställer Bengtsson att vad som anses vara normalt och idealt skiftar över tid och i olika sammanhang, dessa varierar även mellan skolor, elevgrupper och individer. Hon uppmärksammar att normer är något som behöver synliggöras, förtydligas, granskas och ifrågasättas redan från tidig ålder, detta för att skapa inkludering samtidigt som normer kränker och utesluter. Bengtsson poängterar även att det finns en spridd föreställning om att ålder är en fråga om en stegvis utveckling där människors liv utvecklas i ett visst mönster med olika bestämt innehåll. Materialet i hennes studie visar däremot att identitet, inte kan förstås på något givet sätt som en stegvis utveckling utan mer en individuell process som sker oavsett ålder (ibid).

Sambandet mellan identitetsutveckling och utveckling är härfin påpekar Oskarsson (2011), från de tidigare skolåren fram till puberteten beskrivs han att elever utvecklar förståelse för normer och värderingar. Den efterföljande puberteten resonerar Oskarsson om, som en tid fylld utav identitetsförvirring och identitetsskapande, det sistnämnda består av ett samspel mellan individen samt sociala och kulturella faktorer. I dessa sociala och kulturella faktorer påtalar Oskarsson att bland annat grupptillhörighet ingår. I flera fall formas den egna individen efter kamratgruppens normer som en del av frigörelse från individens tidigare normer vilka skapats i hemmet (ibid). Det finns så många outtalade normer i samhället som barn och ungdomar förväntas anpassa sig efter. Bengtsson (2013) skildrar hur uteslutning av de som inte passar in i normen ger grupperingen en känsla av gemenskap, en "vi och dem"-gemenskap (ibid).

I Folkhälsomyndighetens grundrapport *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2013/14*, framgår det i deras resultat, att en drastisk förändring sker under ungdomstiden framförallt i den egna synen på kroppens utseende och därmed även vad som upplevs som viktigt. De menar att ungdomar generellt brukar få en mer negativ syn på den egna kroppen ju äldre de blir. Självskadebeteende och livsstilar som innefattar ett riskbeteende ur ett hälsoperspektiv ökar, som exempel beskrivs

det att utveckling utav ätstörningar, alkoholmissbruk och tidig sexdebut har ökat jämfört med tidigare studier (Folkhälsomyndigheten, 2014).

Även SOU (2010) bekräftar i deras resultat hur en låg självkänsla kan medföra svårigheter att prestera i skolan. *Flera studier bekräftar samma bild av en ökad sårbarhet för flickor med början i de yngre tonåren för internaliserande psykiska problem, som ångslighet och depression, men även lägre självuppfattning* (SOU, 2010. 20). Självkänslan grundar sig i den individuella identiteten, SOU konstaterar att flickor generellt är mer stressade i skolan och mår därmed även sämre i tonåren, resultaten visar att svårigheter i skolan samt en sviktande psykosocial hälsa tenderar att öka och bli värre i tonåren.

Diagrammet ovan är en reproduktion utav Folkhälsomyndighetens resultat, utav andelen pojkar respektive flickor som deltagit i deras studie vilka ansett sig vara för tjocka, för smala respektive lagom 2013/14 (Folkhälsomyndigheten, 2014). Man kan urskilja ett tydligt mönster från hur respektive elevgrupp tenderar uppleva missnöje med sin kroppsvikt. Andelen flickor respektive pojkar i åldern 11-15 år som försöker få ned i vikt uppges dessutom ha ökat kraftigt jämfört med deras tidigare mätning (Folkhälsomyndigheten, 2014).

I Folkhälsomyndighetens forsknings sammanställning (2014) redovisas medelåldern för samlagsdebuten. utifrån de deltagandes svar är denna mellan 16-17 år. Studien redovisar att det resultatet är ett relativt stabilt, sedan 1960-talet. 2009 genomfördes även en studie på uppdrag utav Smittskydds institutet i samarbete med Göteborgs universitet. I den studien deltog 15 000 ungdomar i åldrarna 15-29, vilket de redovisar är den största studien av sitt slag i Sverige. Deras resultat visade att var fjärde deltagare utav dessa 15 000, debuterat sexuellt före 15 års ålder (Kabo09, 2011).

Ett begrepp som fått en allt starkare betydelse i Läroplanen är *likoärdighet*, Löf (2011) menar att pedagogerna som undervisar i sex- och samlevnad bland annat bör klara av balansgången mellan bekräftelse utav barnen och ungdomarna samt förmedla insikten av att duga som man är. Löf förtydligar vikten av att

bryta de normer som skapar oron för att inte duga (ibid). Hans Olsson, ansvarig för skolfrågor på RFSU, menar att lärare ska vara ett stöd för eleverna både i deras vardag och i deras identitetsutveckling. Elevernas skilda erfarenheter, hemförhållanden och kulturella skillnader är även något Olsson påtalar att lärare behöver vara medveten om. Han menar att elever har en stor tilltro till sina lärare och en nyfikenhet om vad både vuxna samt jämnåriga tycker och tänker i sex- och samlevnads frågor. Olsson beskriver att *med faktakunskaper ger vi dem en grund att stå på och genom samtal och dialog hjälper vi dem att hitta sina egna vägar till hur de vill leva sina liv* (Olsson, 2015).

3. Syfte och avgränsningar

Det övergripande syftet med studien är, med utgångspunkt i läroplanens skrivningar samt Skolverkets referensmaterial undersöka om det läromedel som finns tillgängligt i sex- och samlevnadsundervisning idag är tillräckligt och motsvarar skolverkets direktiv? Studien har därför analyserat tillgängliga läromedel utifrån huruvida de innehåller beskrivningar över begreppen: sexualitet, identitet, samlevnad samt om de tar upp preventivmedel i sitt innehåll.

Samtliga begrepp tas upp i både läroplanen Lgr11 samt i skollagen, tillsammans utgör de en större del av innehållet vilken ska inkluderas i sex- och samlevnadsundervisningen för årskurs 4-6. Dessa specifika begrepp utgår även från tidigare forskningsresultat i ämnet, då resultaten skildrar en tydlig bild för vad elever vill lära sig samt även delvis hur deras tankegångar rör sig i frågan om den egna kroppen.

Syftet är vidare att synliggöra hur den skolpersonal som delat med sig utav skolans läromedel upplever materialet. För att konkretisera syftet, har det brutits ned i följande frågeställningar:

- *Hur svarar innehållet i skolornas läromedel om sex- och samlevnad upp mot Styrdokumentet?*
- *Vilken uppfattning har lärare utav läromedlet?*
- *I vilken grad inkluderas begreppen: sexualitet, identitet, preventivmedel och samlevnad i undervisningen?*

Studiens avgränsningar är först och främst geografiska, jag har valt Västernorrland som forskningsfält med huvudinriktning på en medelstor norrländsk stad och dess grundskolor. Studien inkluderar mellanstadiet årskurs 4-6.

4. Metod och material

I följande kapitel redovisas studiens sökprocess och urvalsprocess. Både urval, tillgång till läromedel samt informanter kommer att redovisas. Även de etiska överväganden som studien har tagit hänsyn till och hur de har tillämpats i studien kommer att tydliggöras. Genomförandet av studien samt läromedelsanalysens resultat följs upp av en metoddiskussion där studiens styrkor och svagheter kommer att diskuteras och redovisas.

4.1 Metodval

Studien utgår ifrån en kvalitativ ansats. Annika Eliasson (2012) förklarar att kvalitativa metoder handlar om resultat och data som går att beskriva med ord (ibid). Den kvalitativa ansatsen innebär att forskaren vid insamling och analys av data lägger tyngdpunkten på materialets textinnehåll samt informanternas muntliga svar och specifika ord. En kvalitativ intervju liknar ett vanligt samtal, men skiljer sig från det vardagliga samtalet genom att ha ett bestämt fokus område (Kihlström, 2010). Studien innehåller även fem stycken semistrukturerade intervjuer. En semistrukturerad intervju inleds oftast med öppna frågor vilket möjliggör att intervjuledaren kan följa upp intressanta eller oväntade svar och ställa följdfrågor till informanten. Med en intervju får man även en bättre dialog med informanten än vid enkätsvar, vilka framgår som en låst envägs dialog utan möjlighet till följdfrågor vid oklarheter i svaren (Eliasson, 2012).

4.2 Datainsamlingsmetod och urval

Studiens material omfattar fem olika läromedel från tre separata utgivare. För att få tillgång till läromedel samt informanter till studien kontaktades samtliga nio rektorer för grundskolans tidigare år i den utvalda kommunen, både rektorer från kommunala skolor samt friskolor kontaktades via mail (Bilaga 1). Fyra av de kontaktade besvarade utskicket. Två av de deltagande skolorna utgick från samma läromedel.

Den ena utgåvan är en äldre publikation av *Puls*, anpassad utifrån tidigare läroplan Lpo94, den inkluderas i studien då den fortfarande används som kompletteringsmaterial till den nyare utgåvan anpassad utifrån Lgr11 vilken även deltar i studiens analys.

Utöver dessa två läromedel ingår det även i studien en publikation anpassad för årskurs 5 samt dess efterträdare för årskurs 6. Dessa material publicerade av Sanoma utbildning: *Koll på NO*, kompletterar varandras innehåll.

Den tredje publikationen *Boken om Biologi*, uttrycker tydligt på materialets baksidesbeskrivning att den följer Lgr11 samt har ett innehåll vilket inkluderar samtliga förmågor som beskrivs ska utvecklas i Lgr11 för de Naturvetenskapliga ämnena.

Studiens urval bestod även utav fem stycken semistrukturerade intervjuer utifrån det material som informanterna tillhandahållit för vidare analys. Fyra av intervjuerna genomfördes med de lärare som undervisar utifrån de analyserade läromedlen. I den femte intervjun deltog en skolsköterska, vilken kontaktades efter intervjuerna med lärare då ett flertal av dem nämnt ett nära samarbete med elevhälsan. Samtliga intervjuer spelades in via en diktafon, dessa sammanfattades senare skriftligt och analyserades vidare. Efter att den skriftliga dokumentationen avklarats raderades det inspelade materialet. Sammanfattningen utav intervjuerna finns tillgängliga som bilagor i slutet av studien.

4.3 Databearbetning och analysmetod

I det inledande skedet av studien, var det främst fokus på det Centrala innehållet samt kunskapsmålen för biologi årskurs 4-6, dessa finns beskrivna i Skolverkets publikation *Läroplan för grundskolan, fritidshemmet och förskoleklassen 2011*. Detta för att skapa en förståelse för ämnets innehåll. För att bygga på studiens innehåll samt utveckla kunskaper för ämnesprogressionen för grundskolans senare del, fick även Skolverkets kompletteringsmaterial till läroplanen: *Kommentarmaterial till kursplanen i Biologi (2011)* bli en del av studien.

Utifrån det innehåll Skolverket återgivit i både kommentarmaterial, Centralt innehåll samt angivna kunskapsmål för årskurs 6, beslutades det vilka analysbegrepp studien skulle utgå ifrån vid analys av läromedlen.

Genom att jämföra läromedlen, deras likheter och skillnader till innehåll i textbeskrivningar, skapades en mall i Word. Mallen redovisar respektive läromedel samt huruvida de innehöll de eftersökta analysbegreppen eller ej. Mallen visualiserade på ett tydligt sätt att de begrepp endera läromedel innehöll kunde ett annat läromedel sakna. Detta bidrog till ett vidare intresse för hur de lärare vilka undervisade utifrån läromedlen hanterade stoffets bortfall.

De lärare som under studiens tidigare del tillhandahållit läromedel kontaktades via e-post för ett uppföljande samtal. Som underlag till detta möte sammanställdes 11 relativt öppna frågor. Sonja Kihlström (2010) påtalar vikten av att inte styra intervjun eller ställa ledande frågor, denne menar att alla tänker olika beroende på tidigare kunskaper och erfarenheter, just dessa likheter och skillnader menar Kihlström är ytterst viktiga att synliggöra i studiens analys (ibid).

4.4 Etiska ställningstaganden

Studien har följt de forskningsetiska krav vilka formulerats och tydliggjorts av Vetenskapsrådet (2002). För en vetenskaplig forskning har specifika forskningsetiska principer upprättats, dessa innehåller fyra stycken huvudkrav vilka måste upprätthållas.

De fyra huvudkraven kallas för samtyckeskravet, informationskravet, nyttjandekravet, samt konfidentialitetskravet.

Vetenskapsrådet beskriver när en vetenskaplig forskning ska genomföras är det viktigt att informanterna blir informerade om att deras deltagande är frivilligt och att de har rätt att avbryta när helst de vill före, under och efter intervjun. Detta var något som muntligen framfördes till informanter om i samband med att studien fick tillgång till deras läromedel.

Informationskravet uppfylldes i samband med det mail som i studiens inledande skeende skickades ut till samtliga skolledare inom kommunen. I denna skrivelse blev informanterna informerade om undersökningens syfte samt att deras deltagande var helt frivilligt. Studiens syfte, metod samt att deltagandet var frivilligt tydliggjordes även både skriftligt samt muntligt under den inledande delen av intervjun där informanterna fick ta del utav läromedelsanalysen samt delar av studien.

Samtyckeskravet står för informanternas rätt till att bestämma över det egna deltagandet. Genom att fråga om deras deltagande i samband med att studien fick tillgång till deras skolas läromedel uppfylldes detta krav. Vid detta tillfälle tydliggjordes även att informanten var fri att medverka vid en intervju samt att detta inte var obligatoriskt på grund utav att denne lämnade ut läromedlet.

Konfidentialitetskravet innebär att personer som ingår i undersökningen inte ska kunna identifieras av utomstående som tar del av undersökningen. Detta uppfylls genom uteslutning av viss specifikt kännetecknande information om skolans placering, utöver det så är både skolans namn samt informanternas namn fingerade i studien.

Det fjärde och sista kravet heter *Nyttjandekravet*, det syftar till att de uppgifter vilka samlats in för forskningsändamål inte får brukas i andra icke-vetenskapliga syften. Det är viktigt att informanterna är införstådda i att materialet endast kommer att användas i studien och ingenting annat. Detta krav uppfylldes i och med att informanterna fick information om studien - både muntligt vid inhämtning av material samt senare under den inledande delen av intervjun (ibid).

4.5 Metoddiskussion

Syfte med studien var att analysera huruvida det läromedel som finns tillgängligt i sex- och samlevnadsundervisning idag, upplevs som tillräckligt utav undervisande lärare samt om läromedlen motsvarar de direktiv vilka Skolverket angivit i läroplanen Lgr11. För att få svar på detta har studien utgått från specifika begrepp vid analysen av de fem olika läromedelsutgåvorna. Studien inkluderar även intervjuer med de lärare som tillhandahållit läromedlen för att på så vis ta del utav deras erfarenheter samt uppfattning av

läromedlet. Genom intervjuer får forskaren en viss insyn i informanternas uppfattningar utifrån det specifika forskningsområdet (Kihlström, 2010).

I studien har en kvalitativ ansats använts, genom den kvalitativa forskningsmetoden ökades möjligheterna till att få en mer detaljerad och djupgående information från informanterna. Studien är baserad utifrån en mindre urvalsgrupp bestående av semistrukturerade intervjuer med fem informanter samt en analys utav fem läromedel. Martyn Denscombe (2009) beskriver att ett mindre urval med mycket data är ett karaktärsdrag för kvalitativa studier, dessa studier ger ofta forskaren mycket material att bearbeta samt ett vidare underlag att analysera (ibid).

Annika Eliasson (2012) beskriver att en semistrukturerad intervju utgår från ett visst antal förutbestämda öppna frågor (bilaga 2) vilka specificerats utifrån studiens syfte, och delvis genom anpassning utifrån informantens specifika läromedel. Detta bidrog till att intervjuerna inte blev identiska med varandra, utan beroende av informantens personliga svar och deras användande av materialet. Eliasson påtalar även att i semistrukturerade intervjuer används till en början öppna frågor som senare smalnas av, dessa frågor bidrar till en slags samtalsrelation mellan intervjuare och informant (ibid). I detta samtal kan intervjuaren ställa följdfrågor vid oklarheter eller dylikt vilket kan ses som ett exempel på hur kunskap utvecklas inom ett sociokulturellt perspektiv.

Enligt Denscombe (2009) är intervjuer som metod särskilt lämpade vid kvalitativa studier vilka utgår från mer djupgående och detaljerad data. De krävs ingen avancerad utrustning och ger ett vidare perspektiv utav informanternas kunskapsområden och erfarenheter. Studiens samtliga intervjuer genomfördes antingen på informanternas kontor alternativt i deras klassrum, det var några störande moment under ett flertal av intervjuer. Vid ett tillfälle kom en elev in under intervjun och vid två andra tillfällen kontaktade informanten en kollega för svar angående kompletteringsmaterial. Denscombe (2009) beskriver att finna en lugn ostörd plats på en stressig arbetsplats som en skola är en svårighet, däremot betyder denne även vikten av att bibehålla lugnet vid avbrott, hålla ögonkontakt, öppet kroppsspråk samt att intervjuledaren i förhand avtalat både tid samt en överenskommen tidslängd utav intervjun (ibid).

Negativa aspekter med intervjuer är att informanterna lätt svävar iväg i andra tankebanor än det som intervjun är inriktad på. Detta var något som även uppmärksammades i studien. Jag borde ha varit mer uppmärksam på mina analysbegrepp under intervjuerna, till stor del valde jag att inte avbryta eller styra samtalet dit jag egentligen velat hamna, som ett resultat av detta kom dessvärre vissa av studiens analysbegrepp aldrig på tals under intervjuerna. En annan negativ aspekt är att analysen av data både är tidskrävande och kan upplevas som besvärlig (Denscombe, 2009).

Jag är däremot nöjd med valet av metod då jag fick tydligare och djupare svar vid samtalen kring frågeställningen i undersökningen än vad jag hade fått via enkäter. Något som jag reflekterat kring och funderat på efter att intervjuer och transkriberingarna var gjorda var huruvida mina frågor var lite för öppna eller ej. Detta då informanterna tycktes uppleva en fråga som kritisk och på så vis försvarade undervisningens innehåll samt att andra svar i vissa fall i efterhand upplevs som väldigt lösryckta och lämnat enstaka frågetecken efter sig.

4.6 Reliabilitet och validitet

Reliabilitet handlar om undersökningens trovärdighet, det vill säga huruvida den går att upprepa under så likartade förhållanden som möjligt och då ge samma resultat (Eliasson, 2012). Om man utifrån samma analysbegrepp samt läromedel som denna studie utgår ifrån bör man komma fram till en liknande sammanställningsresultat likt den mall som är skapad för läromedlen. Givetvis kan ordning av analysbegrepp samt läromedlens placering i mallen variera men sammanställningens innehåll baserad utifrån läromedlens faktatexter kan inte förändras.

Reliabiliteten gällande intervjuresultaten kan däremot skilja vid en liknande studie, detta då det är den enskilde lärarens ansvar att planera samt genomföra undervisning i sex- och samlevnad. Andra lärare kan använda sig utav annat kompletteringsmaterial eller andra övningar till stöd för undervisningen än mina informanter. För att öka reliabiliteten har jag använt samma intervjufrågor samt analysbegrepp vid samtliga intervjuer samt vid läromedelsanalysen.

Gällande denna studie är mitt intryck däremot att informanterna svarade så trovärdigt de kunde på mina frågor. Jag bibehöll en viss neutralitet genom att inte ställa ledande följdfrågor, men jag kan dock inte garantera att de svar informanterna tillhandahöll under intervjuerna är verklighetstroga då de tolkades vara förvånade över att deras läromedel hade brister samt att inga observationer genomfördes. Kihlström (2010) menar däremot att syftet med kvalitativa intervjuer är att just ta del utav en annan persons erfarenheter, hon menar att berättelser som beskriver olika erfarenheter och situationer vilka informanten upplevt förmodligen gör svaren som mer tillförlitliga (ibid).

En ogynnsam effekt för studiers tillförlitlighet förklarar Martyn Denscombe (2009), kan vara om studiens data enkom baseras utifrån intervjuer. Denne menar att ord och handling ofta inte är verklighetstroga (ibid). Sammanställningen utav läromedlens brister och redovisningen av dessa under intervjuerna kan ha påverkat informanternas svar till exempel för att de inte ville erkänna sina brister. Jag är väl medveten om att både jag och informanterna kan ha tolkat frågor och svar på olika sätt. Jag uppfattar dock att samtliga informanter ville redovisa att undervisningen innehöll samtliga analysbegrepp. Informanterna svarade direkt med tydliga alternativa undervisnings

komplement samt redogjorde arbetsmetoder till de uppmärksammade bristerna vilka analyssammanställningen redovisat.

5. Resultat

I detta kapitel kommer en redovisning utav de svar jag fann i informanternas berättelser vilka besvarar studiens frågeställning huruvida läromedlen upplevs som tillräckligt eller ej. Även en presentation utav det material som ingår i studien redovisas i denna del.

Vidare kommer sammanställningsmallen för de läromedel vilka inkluderats i studien redovisas och konkretiseras.

Nedan presenteras kort information om informanterna vilka benämns som Lärare A, B, C, D samt Skolsköterska X under resultatdelen.

Lärare A, Kommunalskola, Läromedel *Koll på NO* (2012), verksam i drygt 13 år.

Lärare B, kommunalskola, Läromedel *Puls biologi människan* (2012)/ *Puls biologi Människokroppen* (1996), verksam i drygt 15 år.

Lärare C, kommunalskola, Läromedel *Koll på NO* (2012), verksam i drygt 13 år.

Lärare D, kommunalskola, *Boken om biologi* (2014), verksam i 18 år.

Skolsköterska X, Verksam vid kommunal grundskola, verksam i drygt 25 år, tidigare arbetserfarenhet från både vårdcentral samt mödravårdsmottagning.

5.1 Frågeställning 1: Hur svarar innehållet i skolornas läromedel om sex- och samlevnad upp mot styrdokumentet?

Nedan visualiseras den mall som sammanställts för respektive läromedel samt skola.

Läromedel → Lgr 11	Lärare/skola A och C Koll på NO åk 5	Lärare/skola A och C Koll på NO åk 6 Sanoma Utbildning	Lärare/skola D Boken om Biologi	Lärare/skola B Puls Biologi människa Lgr11	Lärare/skola B Puls Biologi MänniskokroppenLpro94
Pubertet	Nej saknas – kommer dock i boken för åk 6	Ja, finns med – tydligt beskrivet	Finns med, dock diffust och endast om pojkars pubertet.	Ja, en väldigt ingående beskrivning.	Ja, en väldigt ingående beskrivning.
Sexualitet	Nej saknas – kommer dock i boken för åk 6	Ja, denna bok tar även upp "andra sätt att få barn" ex om man lever i ett homosexuellt förhållande eller har icke fungerande sperm/ägg.	Homo-, hetero samt bisexualitet nämns i en och samma mening. Dock ingen vidare förklaring över innebörden.	Nej, saknas	Nej däremot en hänvisning till att "i puberteten brukar man börja intressera sig för det motsatta könet" s55
Samlevnad	Nej saknas – kommer dock i boken för åk 6	Ja, väldigt ingående beskrivning över olika familjealternativ Hel/halv syskon, styvföräldrar, två mammor/pappor. Skilsmässor	Nej, saknas	Nej, saknas	Nej, saknas
Preventivmedel	Nej, saknas	Nej, saknas	Nej, saknas	Nej, saknas	Ja, tillräckligt
Identitet	Nej saknas – kommer dock i boken för åk 6	Ja finns med dock diffust beskrivet.	Nej, saknas	Nej, saknas	Nej, saknas

Sammanställningen ovan visar stora skillnader i innehållet mellan läromedlen. Ingen av de analyserade läromedlen inkluderar samtliga analysbegrepp, däremot tycks varje läromedel innehålla enstaka begrepp i mer eller mindre omfattning. Samtliga läromedel anpassade utifrån Lgr11 saknar preventivmedel i sitt innehåll. Endast det läromedel som används som kompletteringsmaterial skapat utifrån Lpo94 och Skolverkets dåvarande direktiv beskriver hur man kan skydda sig mot oönskade graviditeter samt sexuellt överförbara sjukdomar.

Skola A och C använder läromedlet *Koll på NO* utgivet av Sanoma utbildningsförlag. Böckernas innehåll däremot kräver att eleverna använt både boken i årskurs 5 och 6 då dess innehåll kompletterar varandra, det den ena saknar finns i den andre. Utöver det är *Koll på NO* det enda läromedlet som kliver utanför normen och beskriver samkönade relationer och alternativa familjeuppbyggnader. Läromedlet tar även upp flera exempel på alternativa behandlingar för önskad graviditet, det den däremot saknar är hur man motverkar önskad graviditet.

Boken om biologi utgiven av Liber förlag, saknar enligt analysen ett flertal områden, bland annat sexualitet, samlevnad, preventivmedel och vad som händer under puberteten för flickor. Skola D vilka bedriver undervisning utifrån detta läromedel påtalar under intervjun att de har ett nära samarbete med skolhälstan vilka både tillhandahåller föreläsningar i helklass samt att mindre könsuppdelade grupper får besöka dennes kontor för demonstration och en mer privat genomgång av pubertet, sexualitet samt preventivmedel.

Skola B använder sig utav förlaget Natur & kulturs utgåva *Biologi. Människan* samt kompletterar denna med den tidigare utgåvan av samma förlag *Biologi 4-6. Människokroppen*. Tillsammans utgör dem en grund vilket likt tidigare beskrivet läromedel behöver utifrån studiens analysbegrepp kompletteras med ett innehåll om: relationer, sexualitet och samlevnads.

5.2 Frågeställning 2: Lärares uppfattning och arbetsmetod utifrån läromedlet

I denna sektion sammanställs informanternas svar utifrån hur de besvarat frågorna under intervjuerna samt hur de förklarat att de arbetar med deras analyserade läromedel.

Lärare A arbetar delvis utifrån deras läromedel, denne menar att det finns så många andra bra böcker vars innehåll inte är lika *krystat presenterat som läroboken* (lärare A). Vidare beskriver densamme att sex- och samlevnad inte är ett ämne som kan bockas av efter en 3-4 veckors period, utan detta är ett ämnesområde som bör återkomma kontinuerligt genom hela grundskolan. Denne förklarar att så fort eleverna har frågor eller visar intresse bör dessa mötas upp och besvaras, oavsett om man är i det kapitlet i läroboken eller ej. Hen påtalar att bekräftelser och förklaringar till oklarheter underlättar en annars ganska jobbig fysisk och

psykisk utvecklingsperiod i livet. Lärare A berättar att de delar som inte finns i läromedlen faktiskt ofta är något elever har frågor om, det kan vara allt från tampong storlekar, porr och samlagsställningar. *De får så många olika ofta felande intryck från sociala medier, filmer eller bekanta som delar med sig av diverse skrönor, det är viktigt för mig att möta upp och besvara dessa* (Lärare A). Enligt Lärare A behöver samtliga läroböcker oavsett ämne kompletteras på ett eller annat sätt, det de har nu är bättre än tidigare, då de saknade läromedel helt.

Lärare B däremot brukar vilja avklara detta undervisningsmoment relativt snabbt, då denne upplever att eleverna känner sig obekväma samt att gränserna för ämnesinnehållet utöver läromedlet *Puls*, upplevs som diffusa. Lärare B berättar under intervjun att varje undervisningsblock brukar få två 40 minuters lektioner i veckan under en 3-4 veckors period tidsmässigt. Sex- och samlevnadsblocket innefattar även ett studiebesök på den kommunala ungdomsmottagningen i könsuppdelade grupper där eleverna får information om preventivmedel samt sexuellt överförbara sjukdomar. Även elevhälsan brukar delta bitvis i undervisningen, då som gruppleddare vid diskussioner efter uppdelning av elevgruppen. Denna lärare kompletterar undervisningen med en äldre publikation av samma utgivare för att få ett mer holistiskt innehåll i undervisningen. Lärare B vidhåller dock att *utifrån sex och samlevnadsaspekt så utgår jag ifrån och förväntar mig att det läromedel jag har idag ska vara mer heltäckande för när vi gjorde material själva så kunde jag tappa något annat kanske.. så i det stora hela så är jag glad att det där finns..* (Lärare B). Med detta menar lärare B att materialet är den bas de tidigare saknade, visserligen anser hen att lärare hade en större frihet över ämnesinnehållet innan Lgr11. Möjligheterna till fördjupning inom intressanta områden påtalas ha minskat markant. Hen vidareutvecklar sitt resonemang med förklaringen att innehållet idag är mer eller mindre forcerat, man måste beta av läroböckernas innehåll i rask takt om undervisningen ska hinna med alla delar. Både Lärare A och B påtar att innehållet i läromedlen är en bråkdel av allt som eleverna faktiskt borde lära sig och som de vill veta mer om.

Lärare C är nöjd med sitt läromedel *Koll på NO*, hen beskriver att denne arbetar mycket ämnesövergripande och praktiskt i sin undervisning, utöver läromedlets innehåll får eleverna se på filmatiseringar. Lärare C har arbetat i de flesta årskurser inom grundskola och gymnasium så hen utgår mycket ifrån vad eleverna ska lära sig i nästkommande årskurser och tar ner det på nuvarande årskurs nivå, ger dem på så vis en viss förståelse för vad som komma skall. Denne arbetar mycket med argumentation i sin undervisning i samtliga ämnen. Just inom sex- och samlevnadsundervisningen förklarar hen att diskussionerna brukar bli väldigt intressanta då eleverna inte får välja om de är för eller emot det specifikt valda ämnet innan det är dags att argumentera.

Lärare D påtar att deras läromedel *Boken om biologi*, är relativt okej, dock inte tillräckligt innehållsrikt och varierande för att motsvara elevgruppens förväntningar och frågeställningar. På skola D har man dock ett nära samarbete med elevhälsan som brukar komplettera med ytterligare praktiskt material,

värderingsövningar samt diverse filmer. Här utgår man till stor del från de frågeställningar som uppkommer i elevgruppen utifrån elevhälsans bok - *Världens viktigaste bok*. Skola D har även den medföljande lärarhandledningen även den utgiven av RFSU som tillgång i undervisningen.

Elevhälsan är en yrkesgrupp som har uppkommit i ett flertal av intervjuerna, därför tog jag kontakt med en sköterska på en av mina tidigare arbetsplatser. Den kontaktade sköterskan hade dessvärre ingen större erfarenhet utav sex- och samlevnadsundervisningen då hen är relativt nyanställd inom skolan, jag blev hänvisad till sjuksköterska X, den kommunala handledaren för ett flertal sköterskor inom elevhälsan.

X beskriver utifrån sitt arbetslivs erfarenhet och möten med ett flertal elevgrupper, att undervisning i helklass framför en tavla är stelt och opersonligt. X menar, om man vill besvara de frågor som eleverna verkligen vill ha svar på måste man ha en infallsvinkel, man måste utgå från individen och inte gruppen. Detta är enligt X enkom möjligt med ett material som fångar upp eleven i den situation de befinner sig i här och nu.

Hen påtalar att läromedel i sig sällan väcker frågor eller funderingar. Ett bra material enligt X, bör ge de elever som saknar förförståelse en sådan grund, samt de elever som faktiskt har något de grubblar över ska kunna utifrån materialet få möjlighet att hänga upp sin fråga i utan att bli utelämnad inför gruppen. Det gäller att möta upp och bekräfta samtidigt som man utvidgar deras kunskaper. Hen menar att elevhälsan inte ska förlita sig på att klasslärarens kunskaper är tillräckliga. X beskriver med inlevelse diverse upplevelser på gott och ont som denne har i sin erfarenhets ryggsäck. Fasta konkreta material är något X förkastar, hen menar att dessa oftast är förlegade samt att om utvecklingen går framåt bör även undervisningsmaterialet följa med. Det elever frågar X om vid en skola är nödvändigtvis inte detsamma som vid någon annan skola, och visst medger X att trots sin gedigna erfarenhet inom yrket och inom undervisning så finns det fortfarande elevfrågor som kan få hen att behöva tänka igenom sitt svar noga, detta för att både kunna svara korrekt samt utifrån den specifika nivån eleven befinner sig på.

5.3 Frågeställning 3: Inkludering eller exkludering av analysbegrepp

Studiens utgångspunkt har varit de specifika analysbegreppen, både intervjuer samt analysen av läromedlen har utgått från huruvida de innehåller beskrivningar över begreppen: sexualitet, identitet och samlevnad samt om läromedlet tar upp preventivmedel. Analysens schemat över läromedlens innehåll visar tydliga brister gällande samtliga begrepp. Förutom utgivaren Sanoma utbildnings läromedelsutgåva: *Koll på NO* tar inget läromedel upp begreppen samlevnad eller relationer. Samtliga läromedel anpassade utifrån den

nuvarande läroplanen Lgr11 saknar innehåll gällande preventivmedel. De flesta läromedlen om man inkluderar den äldre upplagan tar däremot upp begreppet sexualitet i mer eller mindre omfattning. Nedan kommer informanternas redogörelser över analysbegreppens inkludering alternativt exkludering i undervisningen.

I skola D's läromedel nämns homo- hetero- samt bisexualitet i mindre omfattning, läromedlet saknar även en vidare förklaring till respektive begrepp. Däremot uppger lärare D att de *givetvis pratar om olika läggningar.. det finns alltid nån som känner nån som ja? På den vägen flyter det på* (Lärare D). Lärare D uppger vidare att läromedlet är helt okej men inte tillräckligt, istället samarbetar hen tillsammans med elevhälsan utifrån deras material *Världens viktigaste bok* utgiven av Nathalie Simonsson i samarbete med RFSU. Den boken uppges vara mer elevnära samt att den väcker följdfrågor hos eleverna som Lärare D därefter väljer att följa upp och fylla ut undervisningen med. Via diskussioner, elevhälsans bok, värderingsövningar samt praktiska uppgifter i mindre grupper anser Lärare D att undervisningen innehåller samtliga analysbegrepp, i mer eller mindre omfattande omfattning.

I skola B's läromedel saknas både samlevnad samt beskrivning över alternativa sexuella läggningar, läromedlet hänvisar även till att det är vanligt i puberteten att intressera sig för det motsatta könet (Puls biologi människa, 2011,55). Däremot kompletterar även Lärare B sin undervisning med en äldre upplaga av *Puls*. Denna upplaga är anpassad utifrån den tidigare läroplanen Lpo94, vilken är den enda av samtliga analyserade läromedel som tar upp preventivmedel i sitt innehåll. *Jag brukar komplettera den med den äldre utgåvan för jag tycker att den äldre har så bra innehåll. Jag brukar köra ganska heltäckande, från födsel till döden* (Lärare B). Genom olika värderingsövningar, filmer samt ett ämnesövergripande samarbete med både elevhälsan samt idrottsläraren beskriver Lärare B att hen får med alla delar i sin sex- och samlevnadsundervisning.

Skola A och C vilka utgår från samma läromedel, *Koll på NO*. Detta läromedel har däremot en mer ingående och omfattande beskrivning av alternativa sexuella läggningar förutom heterosexualitet än de övriga läromedlen. Både Lärare A och C berättar under deras respektive intervjuer, att deras undervisning bland annat utöver läromedlets innehåll innefattar en del diskussioner om just olika sexuella läggningar och även samlevnad. Lärare A utgår mycket från elevernas nuvarande frågeställningar medans Lärare C blickar framåt mot kommande årskursers kunskapskrav och låter eleverna få en förförståelse för vad som komma skall.

Lärare A använder likt skola D, även sig utav *Världens viktigaste bok* utgiven av Nathalie Simonsson i samarbete med RFSU i sin undervisning. Hen brukar låta den ligga framme i klassrummet för allmän beskådning och de delar som hen tycker är viktiga att alla elever får ta del utav kopieras upp och används i

undervisningen. *Det poppar alltid upp frågor efter att någon kikat i den. De vill gärna gömma undan den, de använder den som en bakgrund för vad de ska fråga* (Lärare A). Hen hänvisar aldrig sina elever till internetsidor för svar, grova bilder och missledande hemsidor, menar hen är det mesta som finns där. Istället har hen tagit sig tid att kolla upp, gå igenom samt sammanställa ett flertal hemsidor dit eleverna hänvisas vid uppvisat intresse för hemmastudier.

5.4 Pedagogiska tillvägagångssätt

Nedan kommer en summering över de pedagogiska beslut, kompletteringsmaterial samt värderingsövningar vilka informanterna beskrivit under deras enskilda intervjuer att de använder sig utav som komplement till deras sex- och samlevnadsundervisning.

5.5 Gruppindelningar

Större delen av informanterna uppgav att deras elevgrupper delas upp i könsneutrala grupperingar under valda delar utav sex- och samlevnadsundervisningen. Skola C påtalade att det är en underlättande faktor, *det blir mindre fnissigt och ett tryggare klimat för att faktiskt våga fråga* (Lärare D).

Lärare vid skola A brukar variera både med tjej- och kill-grupper, mindre könsintegrerade grupper samt undervisning i helklass. Det läroboken tar upp är något som samtliga elever får undervisning i helklass om, preventivmedel samt menstruations skydd däremot brukar denne variera med olika gruppindelningar beroende på den undervisade elevgruppens sammanhållning. Lärare vid skola B menar att eleverna vågar fråga mer när de är i könsseparerade grupper, att känsliga mer uppriktigt nyfikna frågor ställs när de är gruppindelade. Lärare B's erfarenhet av undervisning i sex- och samlevnad gör att denne likt läraren i skola A går igenom läromedlets stoff i helklass samt kompletterar utöver läromedlets innehåll med diverse filmer via smart board och delar därutöver in klassen i könsneutrala grupper. Lärare B berättar även om att skolan har som rutin att eleverna under senare delen av årskurs 6 får besöka den kommunala ungdomsmottagningen i könsuppdelade grupper för en "frågor och svar" lektion. Vid dessa tillfällen får eleverna ta del av information om preventivmedel och sexuellt överförbara sjukdomar.

Lärare C menar att hen endast har undervisning i helklass, däremot väljer hen sina ord extra vid sex- och samlevnadsundervisning, till exempel genom att undvika att prata om kille eller tjej, utan använder *partner* som ett mer normaliserande begrepp. *Då blir det mera okej tycker jag, att man inte utgår ifrån att alla är heterosexuell* (Lärare C). Lärare C påtalar att det ingår i yrket att blicka framåt, se över ämnesinnehållets progression inför kommande årskurser, då även inkludera delar i undervisningen här och nu för att ge eleverna en förförståelse inför kommande ämnesinnehåll i grundskolans senare del.

Skola D delar upp gruppen i könsneutrala grupperingar de gånger de får den möjligheten, detta främst då många elever önskat det. När eleverna är delade i grupper brukar Lärare D samt den andre gruppleddaren skolsköterska X leda diskussioner utifrån innehållet i *Världens viktigaste bok*, eller värderingsövningen heta stolen. I helklass utifrån olika situationer som kan uppstå i det vardagliga arbetet med en grupp olika viljor brukar Lärare D även använda sig utav fyra hörn värderingsövningen.

5.6 Värderingsövningar

Värderingsövningar är ett verktyg som ofta används inom skola D och Skola B, heta stolen och fyra hörn är på exempel som förs på tal under intervjun. Båda lärarna beskriver att dessa övningar används i syfte att skapa diskussioner, synliggöra normer samtidigt som de är tankeväckande och bidrar till utveckling och förändring. Lärare B förklarar vidare att både heta stolen och fyra hörn övningen innehåller diverse påståenden vilka läraren läser upp.

Skillnaden mellan övningarna är att i fyra hörn övningen representerar rummets fyra hörn olika påståenden, eleven väljer vilket påstående som bäst passar in i den egna åsikten. Medan i heta stolen övningen sitter eleverna på stolar i en ring, det finns även extra tom stol. Läraren läser upp ett påstående, de elever som håller med påståendet byter plats, håller man inte med sitter man kvar och om eleven inte vet så kan de markera det med att ställa sig upp och därefter sätta sig på samma stol igen. För varje påstående får några elever motivera sitt ställningstagande, Lärare B förtydligar här att det är viktigt att man poängterat i början av övningen att det finns inga rätt eller fel svar. Därefter börjar övningen om.

Fyra hörn övningen är väldigt lik heta stolen, eleven väljer vilket påstående (hörn) som bäst passar in i den egna åsikten och går därefter och ställer sig i det hörnet. Även i denna övning bör eleven vara beredd att motivera sitt val av hörn samt att läraren informerat innan övningens början att oavsett svar finns det varken några rätta eller felaktiga åsikter eller tankar.

5.7 Böcker och övrigt kompletteringsmaterial

Samtliga informanter uppger att de använder någon form av kompletteringsmaterial vid undervisning av sex- och samlevnad. Filmatiseringar, värderingsövningar och diskussioner är några av de exempel som förs på tal. Även ämnesintegrering och samarbete med kollegor är ett vanligt förekommande inslag i undervisningen.

Lärare A använder förutom läromedlet ett par hemsidor online – libress, RFSU, fragachans.se med flera, vilka eleverna får kika igenom i par om två. Lärare A beställer även hem gratismaterial i form av menstruationsskydd och kondomer som eleverna därefter i könsneutrala grupper får testa, känna på och samtala om. Både lärare A och D använder sig utav RFSUs publikation *Världens viktigaste*

bok (2013) skriven av Nathalie Simonsson. Ulrika Hammar (2012) skribent för RFSU, förklarar att RFSU ansåg att den nya läroplanen Lgr11 tydliggjorde sex- och samlevnadsundervisningens innehåll på ett sätt tidigare läroplan saknat. Hammar återger att RFSU insåg att de läroböcker tidigare undervisning bedrivits utifrån, saknade stora delar i innehållet vilka den nya läroplanen önskade. *"Världens viktigaste bok"* har ett normkritiskt perspektiv och Nathalie valde att jobba med detta på två sätt. Dels genom att beskriva och sätta ord på de normer som finns och sedan ställa motfrågor. Dels genom att låta hela boken genomsyras av det normkritiska genom bilder, exempel och citat. Man har till exempel inte delat upp tjeje och killars pubertet såsom det brukar göras i läroböckerna (Hammar (2012)). Lärare D anser att boken är på en bra nivå för mellanstadiet, den är elevnära och inte lika abstrakt som läroboken. Hen brukar antingen låta boken ligga framme så kan den som vill kika – oftast i smyg, om det är något specifikt i boken som lärare D vill att alla ska ta del av kopierar hen upp och går igenom delarna i helklass. Lärare D har även en handledning till boken som används flitigt i samråd med elevhälsan. I inledningen till *Världens viktigaste bok* förklaras även syftet med publikationen, bland annat tar den upp att det viktigaste i livet inte är följa andras normer gällande klädsel, utseende eller annat. Det viktigaste enligt boken är att man mår bra och är nöjd och trygg med sig själv.

5.8 Elevhälsans stöttning i undervisningen

Elevhälsan tycks ha en central roll på flera av de skolorna som ingår i studien. Förutom det medicinska omhändertagandet av skadade elever och eventuellt även personal inom skolan, ska de vara en stabil grund som samtliga inom skolans väggar kan vända sig till för rådgivning.

Elevhälsan är i denna studie representerad av skolsköterska X, hen påtalar att viktigaste i dennes arbete med elever är att alla ska *bära med sig vetskapen om att jag duger som jag är och ingen kan tvinga mig till något jag själv inte vill* (Sköterska X).

Vid skola D framgår det att elevhälsan både bjuder in föreläsare gällande droger och alkohol samt har det mer övergripande ansvaret för innehållet i sex- och samlevnadsundervisningen. På skola A tillhandahåller elevhälsan både konkret material samt föreläsningar och diskussioner med mindre elevgrupper. Skolsköterska X förklarar även hen, att diskussioner i mindre grupper brukar vara mer uppskattat hos eleverna. Föreläsningar i helklass uppger X inte är något denne utövar, istället brukar hen starta upp olika små filmer utifrån diverse ämnen samt därefter dela upp små lappar som eleverna får frågor antingen utifrån filmen på alternativt något de själva vill ha svar på. Efter filmen delas klassen upp och X tar med sig delar av gruppen antingen till sitt kontor eller en annan avskild plats inom verksamheten.

Skolsköterska X påtalar att sjuksköterskor inom skolan ska i samarbete med lärare fungera som ett komplement till undervisningen. Även X använder sig utav både ett filmtiseringsmaterial *kroppen på G* via ne.se samt boken: *Världens viktigaste bok* likt lärare A och D. X har en ganska gedigen erfarenhet i yrket och

menar att det material som finns i undervisningen inte är något som eleverna personligen kan relatera till. Utan förförståelse eller erfarenheter att relatera till blir läromedlens innehåll obegripligt. X menar att ett bra material ska fånga eleverna i nuet, ge dem som saknar erfarenhet något att relatera till samt ge dem som söker svar en ursäkt att ställa frågan.

5.9 Sammanfattning av resultat

Analysen av läromedlen visar stora skillnader i innehållet. Samtliga analysbegrepp vilka studien har som utgångspunkt, saknas i samtliga läromedel. Däremot finns enstaka begrepp med i vardera läromedlet. Studiens resultat redovisar även skillnader i både undervisningsinnehåll samt undervisningsmetoder. En Lärare arbetar kontinuerligt med att implementera sex- och samlevnad i sin undervisning medan en annan försöker avklara detta moment relativt snabbt.

De lärare som deltagit i studien påtalar och exemplifierar även att de använder sig utav ett flertal olika kompletterings underlag och metoder inom sex- och samlevnadsundervisningen. Merparten av de lärare som ingår i studien uppger sig vara nöjda med sina läromedel trots behovet att komplettera med ytterligare övningar och material. Dessa medger även att deras läromedel inte fullt ut besvarar elevernas frågeställningar, man kan således konstatera att materialet inte innehåller aktuellt stoff utifrån ett elevperspektiv.

Vidare visar studiens resultat att elevhälsan har en relativt stor roll i undervisningen. En lärare uppger även att ämnet bland annat upplevs som obekvämt samtidigt som dess innehåll tolkas som oklart. Därför väljer några av de lärare som ingått i studien att dela undervisningen tillsammans med antingen elevhälsan eller idrottsläraren. Elevhälsan påtalar dock att deras roll är främst att stötta upp läraren samt att de inte ska förlita sig på att klasslärarens kunskaper oavsett erfarenhet i yrket är tillräckliga. Könsneutrala uppdelningar sker i stort sett i samtliga informanternas undervisning, detta då lärarna ser det som en underlättande faktor samt efterfrågan från elever.

6. Diskussion av resultat

Studiens syfte var att undersöka huruvida de läromedel som finns tillgängliga i sex- och samlevnadsundervisningen för grundskolans årskurs 4-6 motsvarar de direktiv Skolverket fastställt samt redovisat i läroplanen Lgr11. Syftet har även varit att ta del utav lärares personliga uppfattning utav de analyserade läromedlen, samt i vilket omfång de inkluderar studiens analysbegrepp undervisningen. Analysbegreppen är framtagna utifrån valda delar av det Centrala innehåll vilket ska inkluderas i undervisningen utifrån Skolverkets beskrivning i läroplanen.

6.1 Hur svarar innehållet i skolornas läromedel om sex- och samlevnad upp mot Styrdokumentet?

Läroplan för grundskolan fritidshemmet och förskolan 2011, redogör att undervisningen i sex- och samlevnad bland annat ska innehålla vardagliga frågor och funderingar gällande flickors och pojkars pubertet, sexualitet, sexuell läggning, familj och olika samlevnadsformer samt utanförskap och kränkning (Skolverket 2011b). Utifrån de analysbegrepp som studien utgått ifrån, har det uppmärksammats att heteronormen är den röda tråden genom samtliga läromedel. Endast ett av de fem analyserade läromedlen beskriver andra sexuella läggningar än heterosexualitet. Under mina intervjuer fick jag insikt i hur mycket material och övningar utöver läromedlets innehåll undervisning i sex- och samlevnad faktiskt innehåller. Samtliga deltagande lärare uppgav att de var medvetna om att delar saknades i deras läromedel, de var främst medvetna om att preventivmedel och droger saknades. Inget utav de läromedel som ingått i studien innehåller samtliga analysbegrepp, däremot innehåller vardera läromedlet enstaka analysbegrepp i mer eller mindre omfattande omfång. De läromedel som anpassats och publicerats utifrån Lgr11's direktiv saknar helt preventivmedel i sitt innehåll. Endast det kompletteringsläromedel vilket anpassats utifrån Lpo94's direktiv innehåller beskrivningar över preventivmedel. Att endast ett av de undersökta läromedlen innehöll information gällande alternativa sexuella läggningar förutom heterosexualitet var något ingen av de intervjuade lärarna reflekterat över. Detta är dock inte något som tycks förvåna SOU vilka uttrycker en oro över de brister deras resultat redovisar gällande sakinnehåll samt jämställdhetsperspektiv i de analyserade läromedlen (SOU, 2010).

6.2 Vilken uppfattning har lärare utav läromedlet?

Samtliga lärare som deltagit i studien är i överlag nöjda med att ha ett läromedel som de kan utgå ifrån i sin undervisning. Flera lärare nämner deras tidigare läromedelslösa och bekymmersfyllda arbetssätt. Lärare B påtalar att tidigare arbetssätt var på ett sätt friare än idag, de kunde fördjupa sig mer i specifika elevintressen då, än vad de kan idag. Dock påpekar lärare B att dessa fördjupningar även medförde att andra delar av ämnesinnehållet föll bort ur undervisningen. Camilla Löf (2011) menar däremot att de skolor som utgår från ett färdigt material, även blir begränsade till det specifika ämnesinnehållet (ibid). Lärare B menar däremot att det material som finns tillgängligt idag är den bas de tidigare saknade: Hen upplever däremot att Skolverkets och läromedlens innehåll är för omfattande jämfört med den tidsperiod som finns tillgänglig. Lärare A menar även hen att samtliga läroböcker oavsett ämne behöver kompletteras. Både Lärare A och B påtalar att innehållet i läromedlen är en bråkdel av allt som eleverna faktiskt borde lära sig och som de vill veta mer om. Magnus Oscarsson (2011) samt Camilla Löf (2011) redovisar i sina avhandlingar även dem att det som ingår i undervisningen är av lågt intresse för eleverna. SOU påtalar att det undervisningsmaterial som finns tillgängligt inte aktualiserats och följt tidens utveckling (SOU, 2010). Även i denna studie konstateras det att de analyserade läromedlen utgivna utifrån Lgr11's direktiv gällande innehållet för sex- och samlevnadsaspekt, inte följt den samhällsutveckling eller direktiv Skolverket fastställt.

Samtliga lärare har påtalat att de behöver komplettera deras läromedel med ytterligare material. Dessa inkluderar antingen filmer, värderingsövningar, konkret material eller att de får extra hjälp och stöd i sin sex- och samlevnadsundervisning utav idrottsläraren och/eller elevhälsan. Detta görs för att ha tid och möjlighet till att inkludera samtliga moment och analysbegrepp som Skolverket föreskrivit i sina kunskapsmål.

6.3 I vilken grad inkluderas begreppen: sexualitet, identitet, preventivmedel och samlevnad i undervisningen?

Analysen av läromedlen visade tydliga brister i analysbegreppens inkludering i undervisningen. Mallens konkretiserande sammanställning bidrog för studien till ett intresse för om de lärare som tillhandahållit läromedlen var medvetna om dessa brister samt hur de då valde att agera. Studien utgår ifrån huruvida undervisningen innehåller begreppen: sexualitet, identitet och samlevnad samt preventivmedel. Utifrån Erik Centerwalls (2005) beskrivning av det historiska perspektivet, kan studiens resultat konstatera, att den tidigare moraliska och tillrättavisande undervisningen i sex- och samlevnad till viss del lever kvar i dagens läroböcker. Begreppen preventivmedel, sexualitet och samlevnad inkluderas enkom i mindre utsträckning i enstaka läromedel. Däremot visar

studiens intervjuer att samtliga lärare som deltagit i studien, kompletterar med annat material och på så vis inkluderar begreppen i sin undervisning.

Samtliga lärare uppger att de arbetar mycket med diskussioner i både hel och halvklass utifrån elevernas egna frågeställningar. Via diskussioner, en bok som elevhälsan tillhandahållit, värderingsövningar samt praktiska uppgifter i mindre grupper, menar Lärare D, att undervisningen innehåller samtliga analysbegrepp, i mer eller mindre omfattande omfång.

SOU (2010) Motsätter sig könsneutrala grupperingar eller skillnader i undervisningen utifrån elevgruppens kön, de menar att i en inkluderande och likvärdig undervisning ska alla elever kunna delta (ibid). Skolverket (2014) påtalar att begreppen bör lyftas ut och diskuteras gemensamt i elevgruppen. Skolverket förklarar vidare att ingen elev är den andre lik, därför kan diskussionsledaren inte förutsätta att samtliga uppvisar ett gemensamt intresse för någon specifik frågeställning eller inriktning. Lärare bör därför lyssna till elevernas åsikter, undvika att vara moraliserande och använda dessa som diskussionsunderlag. Skolverket beskriver vidare att det finns olika arbets- och förhållningssätt till sex- och samlevnadsundervisningen.

Studiens resultat redovisar ett flertal olika arbetssätt vilka studiens deltagande lärare uppger att de använder som kompletteringsunderlag i sex- och samlevnadsundervisningen. Värderingsövningar är något som förs på tal under fyra av fem intervjuer. Normer, värderingar eller likheter och skillnader i perspektiv, kan enligt Camilla Löf (2011) konkretiseras för eleverna genom enklare värderingsövningar. Löf uppmärksammar i hennes studie att dessa övningar är ett populärt arbetssätt inom sex- och samlevnadsämnet. Löf beskriver att värderingsövningar möjliggör att eleverna reflekterar över sina egna känslor, erfarenheter och värderingar (ibid). Liknande ämne kom på tal vid intervjun med skolsköterska X, hen menade att den dennes erfarenheter och kunskaper inte var den andres lik, därför är det bra med ett arbetsmaterial som eleverna antingen kunde relatera till eller använda som referens. På så vis menade X att eleven fick ett material som denne kunde hänvisa, till istället för att synliggöra sina egna funderingar och tankar för gruppen.

X visualiserar under intervjun ett flertal alternativa moment som sex- och samlevnadsundervisningen bör innehålla. X menar att det material som finns i undervisningen inte är något som merparten av eleverna kan relatera till. Utan förförståelse eller erfarenheter att relatera till förklarar X att oavsett vilket läromedel man än använder sig utav, så blir dess innehåll obegripligt. Enligt X ska ett bra material fånga eleverna i nuet, ge dem som behöver det en förförståelse samt ge dem som söker svar, en ursäkt att ställa frågan.

7. Avslutande reflektioner

Studiens resultat har gett mig insikten i att undervisningen i Sex- och samlevnad beror på den enskilde lärarens förhållningssätt till ämnet. Det fanns informanter som ville avklara ämnet så snart som möjligt, kort och koncist, medan andra informanter förde en kontinuerligt återkommande undervisning inom ämnet genom hela årskurs 4-6.

Jag upplevde att lärarna var väldigt tillmötesgående gällande att tillhandahålla material samt under delar av intervjun. Däremot när jag redovisade studiens analysbegrepp samt deras läromedelsbrister kände flera av dem att de behövde försvara sin undervisning genom att redovisa hur de kompletterar med annat material. Studiens syfte har aldrig varit att peka ut bristande undervisning eller underminera de lärare som deltagit. Studiens utgångspunkt har varit att analysera de läromedel som tillhandahållits av deltagande skolor, detta har därefter byggts på med de undervisande lärarnas personliga uppfattning av läromedlet.

Trots att ämnet anses vara en nödvändig del av undervisningen upplever även lärare ämnet som personligt, besvärande och till viss del genant. Lärare B uppgav i dennes intervju att just detta undervisningsmoment är något hen vill avklara relativt snabbt, detta då denne upplever att eleverna känner sig obekväma. Lärare B upplever även att gränserna för ämnesinnehållet utöver det som läromedlet bistår med, upplevs som diffusa. Camilla Löf (2011), vidareutvecklar detta och beskriver att hur sex- och samlevnadsundervisningen utformas på den enskilda skolan beror till viss del på den undervisande läraren. Löf förklarar att undervisningens innehåll och form, beror till större delen på enstaka eldsjälar på skolan. Det är något jag till viss del funnit stämma under studiens arbetsprocess. Jag är tacksam för att lärare som trots sin stressande arbetssituation speciellt under december månad med betygsättningar och nationella prov, ändå tagit sig tid för ett möte. Enstaka intervjuer har hastats igenom av tidigare nämnda anledning. Jag har lämnat intervjuer både uppfylld och energisk efter samtal med engagerade lärare vars utstrålning och framåtanda temporärt smittat av sig, medan andra möten mer bidragit till att jag känt mig nedstämd och ifrågasättande. Denna studies genomförande har varit en otroligt lärande period, på gott och ont. Jag har fått många lärdomar, kunskaper och insikter att fylla min kunskapsrygsäck med.

Denna studie har synliggjort det enorma kompletteringsarbete vilket lärare utför i sin sex- och samlevnadsundervisning. Utöver läromedlets innehåll, ofta i ett nära samarbete med annan personal på skolan, pusslar lärarna ihop lektionsinnehåll utifrån sina nuvarande elevers önskemål, samt från sina tidigare erfarenheter av undervisningens innehåll. Studiens sammanfattande slutsats är således att oavsett vilket sex- och samlevnads läromedel som finns tillgängligt inom verksamheten, så är de enkom en bas att bygga sin egentliga

undervisning kring. Denna bas kommer oavsett utgivare, att behöva kompletteras med ytterligare material.

7.1 Idéer om vidare forskning

I denna studie har utgångspunkten varit att analysera innehållet i tillgängligt läromedel samt ta reda på vilken uppfattning undervisande lärare har utifrån specifika analysbegrepp vilka bedömts som centrala gällande sex- och samlevnadsundervisningens innehåll för grundskolans tidigare åldrar. Analysbegreppen kan givetvis användas för att granska andra metodböcker som inte ingår i denna studie, men det finns naturligtvis andra aspekter att utgå ifrån samt andra frågor att ställa.

Det finns ytterst lite forskning inom sex- och samlevnad för grundskolans tidigare åldrar. En intresseväckande inriktning på fortsatta studier inom ämnet skulle kunna vara undervisningens innehåll ur ett elevperspektiv. Detta då denna studie redovisar vad läromedlen innehåller i ämnet och ytterst lite vad eleverna egentligen är intresserade utav att lära sig. Övriga idéer om vidare forskning då med möjlighet till mer tid, skulle vara att analysera helheten i läromedlen. Ingår verkligen alla delar som de förväntas innehålla? Eller är det enkom i stycket gällande sex- och samlevnad det finns brister, och i så fall hur kommer det sig?

Källhänvisning

- Backman, Jarl (2008) *Rapporter och uppsatser*. Lund. Studentlitteratur AB.
- Bengtsson, Jenny (2013). *Jag sa att jag älskade han men jag har redan sagt förlåt för det [Elektronisk resurs]: ålder, genus och sexualitet i skolans tidigare år*. Diss. Linköping: Linköpings universitet, 2013 Hämtad 2016-10-02 Tillgänglig på: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-97360>
- Bäckman, Maria (2003). *Kön och känsla: samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*. Diss. Stockholm: Univ., 2003
- Centerwall, Erik (2005a) *Med moralen som styrmedel – historiska perspektiv på sexualupplysning*. I *Hela livet: 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. (2005). Stockholm: Myndigheten för skolutveckling
- Denscombe, Martyn (2009). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Edqvist, Lennart & Andréasson, Berth (red.) (1996). *Biologi 4-6. Människokroppen. Grundbok*. 1. uppl. Stockholm: Natur och kultur
- Eliasson, Annika (2012). *Kvantitativ metod från början*. 3:e uppdaterade uppl. Lund: Studentlitteratur
- Folkhälsomyndigheten (2014). *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2013/14 [Elektronisk resurs]: grundrapport*. Solna
Tillgänglig på: <http://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationer/Skolbarns-halsovanor-i-Sverige-201314/>
- Forsberg, Margareta (2006). *Ungdomar och sexualitet [Elektronisk resurs]: en forskningsöversikt år 2005*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut
Tillgängligt på:
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/21519/r200618Undomarochsex0605.pdf>
- Hammar, Ulrika (2012) *Elvaåringar matas med en massa budskap om sex*
publicerad 2012-08-03 <http://www.rfsu.se/sv/Sexualundervisning/RFSU-material/Sidbank/Metod-och-handledning/Varldens-viktigaste-bok1/Varldens-viktigaste-bok/> Hämtad 2016-12-18
- Hjernquist, Anncatrin & Rudstedt, Klara (2012). *Koll på NO. 5, Biologi, fysik, kemi*. 2. uppl. Stockholm: Sanoma utbildning
- Hjernquist, Anncatrin & Rudstedt, Klara (2013). *Koll på NO. 6, Biologi, fysik, kemi*. 2. uppl. Stockholm: Sanoma utbildning
- Kihlström, Sonja (2010) kap 4 *Interju som redskap* i Björkdahl Ordell, Susanne & Dimenäs, Jörgen (2010). *Lära till lärare: att utveckla läraryrket - vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. 1. uppl. Stockholm: Liber

- Löf, Camilla (2011). *Med livet på schemat: om skolämnet livskunskap och den riskfyllda barndomen*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2011
Tillgänglig på: <http://dspace.mah.se/handle/2043/11630> eller:
http://dspace.mah.se/bitstream/handle/2043/11630/camilla_lof_avhandling.pdf;jsessionid=E3C9CD6F7EA9440F3767D2035DCD04B8?sequence=2
- Olsson, Hans (2015) <http://www.rfsu.se/sv/Sexualundervisning/Amnen/> Hämtad 20161226
- Oskarsson, Magnus (2011). *Viktigt - men inget för mig: ungdomars identitetsbygge och intresse för naturvetenskap*. Diss. Linköping : Linköpings universitet, 2012
- Persson, Hans (2014). *Boken om biologi*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- Riksdagen, (2010) *Skollagen*. Riksdagen. Från:
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800#K10
- Simonsson, Nathalie (2012). *Världens viktigaste bok: om kroppen, känslor och sex*. Stockholm: Ordfront
- Skiöld, Gitten (2012). *Biologi. Människan*. [Grundbok]. 1. uppl. Stockholm: Natur & kultur
- Skolverket (2011a) *Kommentarmaterial till kursplanen i biologi [Elektronisk resurs]*. (2011). Skolverket
Tillgänglig på: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2609>
- Skolverket,. (2011b) *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, 2011*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket, (2014) *Sex- och samlevnadsundervisning i grundskolans tidigare år Jämställdhet, sexualitet och relationer i ämnesundervisningen Årskurserna 1–6*, Stockholm: Skolverket
- Strömqvist, Siv (2010). *Uppsatshandboken: råd och regler för utformning av examensarbeten och vetenskapliga uppsatser*. Stockholm: Hallgren och Fallgren
- SOU. (2010:99) *flickor, pojkar, individer – om betydelsen av jämställdhet för kunskap och utveckling i skolan*
Tillgänglig på: <https://data.riksdagen.se/fil/D450A1FD-DAFB-4DC9-9E0D-393C5A8B6953>
- Säljö, Roger (2010) Kap 5, *Den lärande människan* i Lundgren, Ulf P, Säljö, Roger & Liberg, Caroline (red.) (2010). *Lärande, skola, bildning: [grundbok för lärare]*. 1. utg. Stockholm: Natur & kultur

Tikkanen, Ronny, Abellson, Jonna & Forsberg, Margareta (2011). *UngKAB09: [kunskap, attityder och sexuella handlingar bland unga]*. Göteborg: Inst. för socialt arbete, Göteborgs universitet

Tillgänglig på:

http://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/25017/2/gupea_2077_25017_2.pdf

Vetenskapsrådets (VR) hemsida: www.codex.vr.se/texts/HSFR. E

Bilaga 1: Skrivelse till skolledare

Hej! Mitt namn är Annelie Nilsson, jag läser termin 7 av 8 vid Mittuniversitetet i Sundsvall med utbildningsinriktning Grundlärare årskurs 4-6. Anledningen till att jag kontaktar Er är för att jag i skrivande stund har påbörjat mitt Självständiga arbete – tidigare kallat C-uppsats med fokusområde Sex- och samlevnad för grundskolan. Jag undrar om det finns möjlighet till att få ta del utav det arbetsmaterial som finns tillgängligt på Er skola gällande Sex- och samlevnadsundervisningen?

Mitt Självständiga arbete är i grunden en arbetsmaterialanalys som eventuellt kan behöva kompletteras med en kortare intervju med undervisande lärare efter avslutad analys. Intervjun kommer då att innehålla frågor gällande lärarens syn på huruvida materialet är tillräckligt, om denne kompletterar med annat material ex film etc.

Tidigare forskning i ämnet har huvudsakligen utgått från elever/material från endera grundskolans senare år alternativt gymnasiet. Forskning i identitetsutveckling eller vilka samhällsnormer som kommer till uttryck i sex- och samlevnadsundervisningen för grundskolans årskurs 4-6 är således ett relativt nytt och utforskat område. Genom att delta, det vill säga låta mig ta del utav det undervisningsmaterial Er skola har tillgängligt möjliggör Ni att detta utforskade område krymper. Givetvis får Ni om så önskar ta del utav undersökningens slutresultat.

Jag hoppas att så många skolor som möjligt i Härnösands kommun har möjlighet att delta i denna undersökning.

Vänligen kontakta mig på endera nedanstående kontaktuppgifter

Tack på förhand

Annelie Nilsson

07xx xxx xxx

Anjo1324@student.miun.se

Bilaga 2: Intervjufrågor till lärare

Utifrån läroplanens skrivningar samt Skolverkets referensmaterial är studiens syfte att undersöka om det läromedel som finns tillgängligt i sex- och samlevnads undervisning idag är tillräckligt och motsvarar skolverkets direktiv?

Jag har valt att analysera läromedlen utifrån huruvida de innehåller beskrivningar över begreppen: sexualitet, identitet, samlevnad samt om de tar upp preventivmedel i sitt innehåll. Dessa begrepp tas upp i både läroplanen Lgr11 samt i skollagen som en mindre del vilken ska inkluderas i sex- och samlevnadsundervisningen för årskurs 4-6. Jag har även valt dessa specifika begrepp grundat på tidigare forskningsresultat, då dessa skildrar en tydlig bild för vad elever vill lära sig samt även delvis hur deras tankegångar rör sig i frågan om den egna kroppen.

Syftet är vidare att synliggöra hur den skolpersonal som delat med sig utav skolans läromedel upplever materialet. För att konkretisera syftet, har det brutits ned i följande frågeställningar:

- *I vilken grad inkluderas begreppen: sexualitet, identitet, preventivmedel och samlevnad i läromedlen?*
- *Hur svarar innehållet i skolornas läromedel om sex- och samlevnad upp mot Styrdokumenten?*
- *Vilken uppfattning har lärare utav läromedlet?*

Jag tackar för Ert deltagande i mitt Självständiga arbete. Jag vill även passa på att förtydliga att varken ditt namn eller din arbetsplats namn kommer att figurera i arbetet.

Har du några frågor eller vill förtydliga dina svar så är du välkommen att kontakta mig på telefonnummer 07XX XXX XXX
Alternativt e-post anjo1324@student.miun.se

Tack

1. Hur länge har ni arbetat inom Grundskolans 4-6 alt 6-9?
2. Vilket läromedel använder ni idag i Sex- och samlevnadsundervisningen?
3. Har du erfarenhet av något annat läromedel än det Ni låtit mig ta del utav sedan tidigare? Om ja vilket? ☺ Är det ett material som du saknar?
4. Upplever du att materialet är tillräckligt grundligt och genomgående?
5. Brukar du komplettera med annat material?
6. Om ja i så fall vad?
7. Vad tycker du personligen om Läromedlet?
8. Vilket slags material skulle du vilja ha till den här undervisningen?
9. Tar du upp andra sexualiteter än heterosexualitet i din undervisning?
10. Bedrivs sex- och samlevnads undervisning delvis i kill- och tjejgrupper?
11. Tar du eller någon annan upp preventivmedel i undervisningen? (Hur barn blir till är ett moment samtliga läromedel inkluderar, däremot tar inte ett enda läromedel anpassat efter LGR11 upp hur man kan skydda sig mot oönskad graviditet eller sexuellt överförbara sjukdomar.)

Bilaga 3: Transkribering intervjuer med informanter HT2016

Lärare A:

1: Ja, alltså.. Heltid sedan 2003. Så det är ett tag.

2: Läromedel A (koll på NO) Den för årskurs 6 har vi inte haft så länge .. det här är andra svängen som jag har 6ans bok. Så den måste ha funnits i drygt.. kanske, fem år?

3: Ja, erfarenhet från läromedel B tidigare utgåvan. Utöver den kompletterade vi med diverse material som andra lärare använt sig utav.

4: Ja, din analys visar ju att det vi använder täcker mer än andra.. Den är alltså ganska omfattande. Men helt nöjd tror jag aldrig man kan vara oavsett vilken ämnesbok man utgår ifrån. Just i sex och samlevnad så är den inte heltäckande. Den tar ju liksom inte upp det eleverna vill veta. eller det man behöver prata mer om. Det är ju både en för och nackdel åh ha ett läromedel som ska ta upp allting.. som den här (koll på NO) vad ska man säga? Ja fördelen är ju att kör man efter den här så ska man ju ha fått med dem delarna tror man.. när vi inte hade det här materialet så fick du ju göra dit eget.. och då blev det mer djupgående på vissa delar och där hade vi mer tid till kill och tjej-snack – det har vi nu med.. men..

5: Ja, alltså.. Jag beställer hem mycket gratis material från RFSU, Always och Libress till exempel. Sen brukar jag hämta hos skolsköterskan med. Jag har en låda inne på toaletten med bindor som tjejerna får ta om de behöver. Man vet ju aldrig när menssen kommer. Jag brukar gå igenom det kort i början på fyran, vad det är, vad de används till och vart de finns. Och sen gör jag det för alla så att grabbarna inte ska tro att det är några leksaker eller så. Jag brukar visa filmer.. Olika beroende på vad som frågas efter. Jag har en låst brevlåda som bara jag har nyckeln till där de kan lägga allt från frågor om ditt o datt till ja.. om det är något särskilt som hänt som de vill att jag ska veta. Men den brukar bara vara fylld om jag påminner dem om att den finns! Annars, så har jag en bok. Världens viktigaste bok (letar runt i klassrummet tills hen hittar boken – vilken hen sedan går igenom) Den här bokens innehåll är inte lika krystat presenterat som läroboken, jag brukar antingen dra kopior ur den eller bara låta den ligga framme! Det poppar alltid upp frågor efter att någon kikat i den. De vill gärna gömma undan den, de använder den som en bakgrund för vad de ska fråga.

6: Ja, boken (Världens viktigaste) sen så har jag flera internet sidor som jag granskat som jag brukar använda mig utav (ger exempel och visar även på datorn)

7: Jag gillar det bättre än då vi inte hade något. Ja, alltså.. Ja, det är en bra grund.. men allt måste kompletteras oavsett ämne (Visar innehållet i en matematik bok som demonstration)

8: Ja vad kan man önska sig? De vet så mycket redan innan.. Filmer, internet.. Ja de (eleverna) har koll. Alltså, de får så många olika ofta felande intryck från internet, filmer eller kompisar som delar med sig av diverse skrönor. Sånt är viktigt för mig att möta upp och besvara. Knuffa i rätt riktning. För vem vill bli påtryckt av en gud vet vad de blir i alla filmer? Det är ju det dem (eleverna) ser som de tror är normalt.

9: Alltså, jag brukar få frågor om allt från porr till tampongstorlekar. Vad ska man svara på det? Man kan ju inte vara personlig så.. Utan nää.. Alltså man får helt enkelt köra på brevlådan. Inga öppna frågor som överraskar utan utgå från deras frågor och sug på svaret innan man tar upp det i undervisningen. Oftast vill de kolla så att fröken säger samma som boken eller internet. Och ja, alltså jag brukar prata vitt o brett! Man kan ju inte säga att endera är rätt så jag pratar om homo, bi, hetero och så.. fast kanske inte namnger jag dem så. Utan mer tjejer kan attraheras av tjejer också pratar vi om det.

10: Ja det mesta eller allt som finns med i boken gör jag i helklass.. Sen brukar jag dela upp dem och fylla kondomer med vatten, prata om hur säker de är. Även fast jag vet att man inte ska göra så, dela dem.. Så gör vi så ändå. När det gäller de här mer djupare samtalen.. Mens och sånt ska man veta.. Sen så brukar båda grupperna få testa hur mycket vatten en binda och en tampong kan suga upp. Vi gör det mesta, klipper isär dem och såna grejer.. Sånt gör jag för att det är något man ska veta. Alltså hur det funkar. Sånt gör jag i kill och tjejgrupp.. mest för att tjejerna frågar mer då. Det blir liksom mer matnyttigt för dem, medan killarna får skratta av sig lite. Sen brukar de få gå till skolsköterskan och prata i både 4an och 6an.

Ja alltså, det är ju tur att du har båda böckerna (pekar på bok för åk 5 och 6) annars hade det sett lite tunt ut! De kompletterar varandra. Nu har jag inte 4ans bok här. Det kanske finns mer i den? Det borde det, jag vet att vi pratat om puberteten i 4an med.. Det här är ju liksom inget man gör på några veckor. (jämför med annat område i NO som de arbetat med i 3 veckor). Mens kan ju komma när som helst, några får i fyran, ja då pratar vi mens i fyran.. några får i femman, då repeterar vi, och sen några i sexan då gör vi om det. Hellre en gång för mycket! Jag vet ju alltså att man redan i förskolan kan hålla på med miniorgasmer eller rollspel. Det är intressant men eleverna kommer själva och frågar om vi kan prata om mens, i fyran var det inte så många som hade fått det men jag pratar om det ändå. Ifjol i årskurs fem hade jag även med mig skolsyster, i samband med att de skulle ta vaccin mot livmoderhalscancer.. Så hon tog dem in till sig fem och fem också fick de kika på hur en livmoder ser ut. Både pojkar och flickor.. Kolla på kondomer och så.. Lite start prat.. Vi skulle kunna prata om sex och samlevnad och mens hela dagarna! De vet att om det är något särskilt så lägger de en lapp i lådan så tar jag upp det när tid finns. Alltid. Lådan heter "vet du att" den kom till mest för att det kunde vara så att något hänt en kompis som man kanske inte ville säga men ändå inte ville bära på själv.. De får vara helt anonyma med sina lappar, även fast jag nu efter snart 3 år med dem kan lista ut vem som frågar vad! Allt från porrtidningar till ställningar kan komma på tals i lådan.. Det är väldigt tidigt numera.. men ja.. Det spelar ingen roll vilken

internet sida de besöker, till och med Google har reklampelare för olika sajter! Man får tillgång till saker man kanske inte är redo för att lära sig så här tidigt.

Intervju skola B:

1: Jag har jobbat i drygt 15 år som lärare, det här är min tredje skola (pratar vidare om vilka skolor hen jobbat vid och skillnaderna i material tillgång och pendlingsavstånd).

2: Jag använder läromedel B, jag brukar komplettera den med den äldre utgåvan för jag tycker att den äldre har så bra innehåll. Jag brukar köra ganska heltäckande, från födsel till döden. Och allt däremellan. Och det tar ju den här upp (pekar på äldre utgåva).

3: Nej, alltså jag har väl använt andra filmer än de jag använder idag? Men de hör ju inte ihop med arbetsboken. Sen innan de här så fick man prata ihop sig med en kollega om vad man skulle ta upp och inte.. Lite klippa och klistra ihop material.

4: Ja, jag tycker att mina böcker summerar det mesta. Tillsammans, var för sig ser jag att de ämnar luckor (pratar om hur intressant min matris är)

5: Vi brukar dela av gympan.. Alltså i 6an.. De har ju två lektioner så varannan lektion så har killarna gympan medan tjejerna har tjejsnack o andra gången har killarna snack.. Det blir liksom mer förtroligt så.. Mer djupgående samtal. De vågar fråga mer när de är uppdelade. För de här snacken går ju koppla mot idrottens hälsa.. Så då samarbetar jag med gympan läraren om delning och sånt..

Sen så brukar jag köra mycket fyra hörn.. Vänta får du se (hämtar en pärm och visar övningarna – förklarar dessa och erbjuder även en kopia) Sen använder jag smartboarden, vi kollar på mycket film. Det fanns mycket bättre filmer förut innan vi bytte till NE, nu är det mest rena fakta och inte så mycket fiction.. Förstår du hur jag menar? Förut med den andra leverantören så hade vi fler filmer att välja mellan. Det var bättre..

7: Jag vet inte, tyvärr är det så forcerat.. så man måste gå via boken och snabbt för att hinna med alla delar. Man har inte tid att fördjupa sig längre. Tidigare (relaterar till innan LGR11) så hade man (lärare) en större frihet. Idag får man liksom kolla – behövs det här? Har vi gjort något liknande tidigare så vi kan hoppa över den här delen? Tyvärr. Man får inte djupdyka för mycket i något, utan kolla överskådligt vad är ett prioriterat område? Så tråkigt är det. Sen så är det här (sex och samlevnad) ett ämne som jag brukar försöka göra klart snabbt.. Vi har två stycken lektioner på 40 minuter i veckan.. Jag kör på. 3-4 veckor max! Jag arbetar efter block, och för att få med alla delar i NO så måste man dela upp dem. Så gör jag. Till block. Just det här ämnet brukar eleverna uppleva som obekvämt.. Jag med! Det som finns i boken är ju en del, sen så tillkommer det ju frågor.. Alltså, böckerna är ju lite som en trisslott.. Du skrapar lite grann på ytan sen kommer resten av frågorna upp, och där kan det vara svårt att avgöra vad som de bör lära sig om och vad som kan vänta till högstadiet.. Just sexualitet och relationer är ju svårt att lära någon. Jag kan ju inte lära ut hur man ska attraheras, utan sånt växer fram eftersom. Ju mer erfarenhet och kunskap eleven har desto

större självkänsla får de. Förstår du? Tidigare gick jag på niten att prata på om hur det känns att vara kär, men sånt är ju individuellt.. Nu berättar jag mest om vad man kan vara, att man attraheras av olika, några av kroppsdelar andra av kön.. Att det är lika normalt som endera.

Sen så brukar de få gå på ungdomsmottagningen, eller sexan ifjol gjorde det på våren så jag antar att mina också ska gå.. Då går dem i kill och tjej- grupper. De var då borta en förmiddag var.

13: Utifrån sex och samlevnads aspekt så utgår jag ifrån och förväntar mig att det läromedel jag har idag ska vara mer heltäckande för när vi gjorde material själva så kunde jag tappa något annat kanske.. Så i det stora hela så är jag glad att det där finns och jag.. Jag litar på det. Alltså, jag var ju med och bestämde att vi skulle köpa in det.. Vi har ju inte tid att göra en sån här analys och se.. Det är ju svårt.. både på gott och ont. Det finns ju inget material som är bra på alla delar.. Oavsett ämne, det är alltid något som får stryka på foten.. Det den ena saknar finns i den andre.. Och det är ju synd. Man kan ju inte ha undervisning utifrån 3-4 olika läromedel för att eleverna ska få med sig alla delar. Man kan ju tycka att en och samma ska innehålla allt och den ska alla skolor ha.

Det finns så mycket fördjupning och kompletteringsmaterial i alla ämnen men du hinner inte med dig. Då får man jobba dygnet runt.. Och ingen får bråka eller så.. Man får vara nöjd med det man har..

Intervju skola C

1: Jag är ju egentligen 6-9 lärare.. Men har jobbat fram tills för två år sedan på gymnasiet. Nu har jag inga 4or utan årskurs 5-9 i NO... Jag är väl inne på mitt.. 13 år som lärare? (fortsätter att berätta om tidigare arbetslivserfarenhet)

2: Jamen vi har ju koll på NO, den har vi också fram till nian.

3: Nja, alltså jag har ju erfarenhet från gymnasiet av andra läromedel men inte på just nivån för sexorna.

4/5/6: Jag utgår ganska lite från just läromedlen, jag har så mycket annat material som jag brukar använda. Vi tittar mycket på filmer, jag har mycket material som jag visar.. Digitala böcker som jag brukar visa.. Alltså mycket av det jag använder är väl på gymnasienivå men det är bra material som jag använder. Det passar.. Allt jag gör med åttorna tillämpar jag sedan på sexorna. Jag arbetar ganska ämnesövergripande och praktiskt. Jag tycker att det är lite kul o se sexorna klara det dom ska göra i årskurs åtta.

8: Ja, filmer.. mer elev nära filmer. Större utbud än det som finns tillgängligt. Vi har ju NE idag och där finns några bra. Idag kollade vi på en om tonårsföräldrar.. Den var bra. Det finns ju givetvis andra tristare informativa, hur könsorgan ser ut. Jag saknar mer elevnära filmer i utbudet. Det jag saknar... Ja alltså.. Filmer som tar upp mera det här med samlevnad.

Ja, alltså jag saknar ju det här med preventivmedel i boken. Jag rekommenderar alltid kondom. Det är ju hittills – vad ska man kalla det? Det hittills ända säkra

skyddet som finns. Jag pratar om för och nackdelar.. inte biverkningar specifikt utan mer inriktat på.. Ja. Jag pratar nog mest om kondomer. Är det okej?

9: Ja men jag tar upp snarlika grejer i sexan som med åttorna.. Nu så här på slutet av höstterminen så kör vi sex och samlevnad. Så du kommer ju alldeles rätt i tiden om man säger så.. Och i åttan så tar vi upp preventivmedel. Jag pratar mycket om kondomer och p-piller. Alltså att kondomer är det enda säkra mot både graviditet och könssjukdomar. Det finns ju inget annat säkert. Så det får sexorna också höra.. Samma som åttorna..

Men.. Man får ju.. Så det nu står.. Att man får använda sitt lilla förnuft och kolla vad ska de lära sig i nästkommande årskurser? Även fast boken kanske inte tar upp preventivmedel så måste jag ju ändå prata om det.. Det är ju samma som att boken inte tar upp skillnaden mellan transvestiter och transperson.. Många tror ju att det är samma.. Men då gör jag så att det förklarar jag med... Skillnaden.. Och då kommer man ju in på allt annat.. Man öppnar ett fönster och ramlar ut genom en dörr..

10: Ja men jaja, vi pratar mycket om andra sexualiteter, inte utifrån boken. Men ja.. sist fick de diskutera en fråga i par.. Alltså i bänkarna som de sitter.. och sen så pratar vi om det.. alla får säga vad de tycker. I en fråga.

Jag hade en form av värderingsövning fast då i åttan.. Vad de ville ha hos en partner.. Om det skiljer i utseende.. Eller det yttre och inre, det mentala och vad man tänker att man ska göra tillsammans.. Det var roligt. Det blev en ganska stor diskussion.

11: Jag kör allt i blandade grupper. Oavsett innehåll.. eeh, ja alltså det gör jag faktiskt. Sen så försöker jag undvika att prata om.. Ja jag pratar om partner. Jag försöker undvika att prata om kille eller tjej. Utan säger partner. Med tanke på att det kan ju vara så att du själv är intresserad utav den av samma kön. Då blir det mera okej tycker jag, att man inte utgår ifrån att alla är heterosexuell.

Intervju Skola D

1: Jaa, du.. vad kan det vara nu? 17? 18, 18 år! Nu i somras..

2: Ja den där (läromedel D) men också annat, skolsköterskan har en toppen bok som hon kommer med.. Vad heter den? Ja, den är bra. Du får kolla med Cxxxxxx vad den heter. Den har vi jobbat mycket med i år.. Det är ju bara mitt andra år som jag håller i det här! Jag har varit förskonad tidigare.. Men nu är ju M, föräldraledig och sen annars brukar T ta det här men hon har ju bytt till högstadiet nu.. (D ringer till Skolsköterska C) Vi brukar använda boken Världens viktigaste bok. Dels finns det en med svart bakgrund som riktar sig till barn i mellanstadiet och dels finns det en " lärarhandledning" med gul bakgrund. Jag tycker att boken är på en bra nivå för målgruppen mellanstadiet. Den drar vi antingen kopior ur om det är något som vi vill att alla ska läsa annars så får den ligga framme och eleverna får kika och skriva upp frågor som vi sen går igenom i halvklass.. Ja C tar andra halvan..

3: Nej, som sagt jag utgår från det som funnits tillgängligt sedan tidigare..

4: Nej inte tillräckligt, det finns så mycket annat som barnen vill veta som inte finns med i kursboken.. Där tycker jag att jag och C (skolsköterskan) har haft ett bra samarbete. Hon har ju gjort det här lite fler gånger än jag... Också har hon ju den andra boken, den svarta (hänvisar till "världens viktigaste bok")

5/6: Ja alltså, filmer från ur.se och ne.se kollar vi på.. Skolsköterskan brukar ringa till dem som går på fältet, vad heter det? Fältbiolog? Nej, de som jobbar för soc! Ja du fattar, de får komma hit och ha föreläsning om den negativa spiralen.. alltså, skolkning, alkohol och droger. Fältarna.. Det brukar vara uppskattat, att få ett avbrott i undervisningen och få några nya ansikten. Vi kör lite värderingsövningar till exempel fyra hörn och heta stolen (förklarar vad detta är och hur övningarna går till). Mer då.... Olika bildspel från nätet.. Ja och en del grejer från lektion.se, vet du vad det är? (förklarar sedan om internet sidan lektion.se).

7/8: Ja, men det är helt okej.. Inte tillräckligt men ändå något att utgå ifrån.. Vi pratar väldigt mycket, jag leder till exempel olika diskussioner utifrån boken.. Kanske mer utifrån C (skolsköterskans) bok..

9: Alltså, droger pratar vi om spontant.. Det är ganska högt i taket i den här klassen i alla fall.. Man kan börja prata om dagens lunch och vips så är man inne o diskuterar en bio film! Hur dem får barn det vet dem, men böckerna tar inte upp hur man stoppar det.. Jag brukar utgå från boken, sen så får skolsköterskan liksom komplettera med delar.. Givetvis pratar vi om olika läggningar.. Det finns alltid nån som känner nån som ja? På den vägen flyter det på.

10: Ja den här omgången har jag haft möjlighet att dela upp dem vid ett par tillfällen.. C (skolsköterskan) tog halva... Ibland delade vi pojkar och flickor eftersom det var en önskan från många elever... Lite snack o så..

11: Ja.. Vi pratar väldigt kort om anda skydd än kondomer och p-piller.. De är ju inte riktigt där än så.. Men annars så brukar C (skolsköterskan) låta dem komma till mottagningen i mindre grupper.. Den här omgången fick de lämna frågor före som de undrade över.. Mest om mat och längd frågade dem.. Killarna..

Intervju med elevhälsan:

Jag skriver mitt Självständiga arbete inom Naturvetenskap med fokus på sex- och samlevnad för grundskolans tidigare år. Under mina tidigare intervjuer med undervisande lärare har jag fått veta att elevhälsan har en central roll i undervisningen.

1: *Har du en specifik beskrivning gällande undervisnings innehåll utifrån just den här skolan (X) eller har elevhälsan en generell arbetsbeskrivning samt innehåll för samtliga skolor? (Dvs, samma innehåll oavsett vilken verksamhet du befinner dig på?)*

2: *Hur ser din del av undervisningen ut? – grupp, helklass, individnivå?*

3: *Vad tycker du att undervisningen ska innehålla?*

4: *Tar du upp andra sexualiteter än heterosexualitet i din undervisning?*

5: *Din del av undervisningen... Innehåller den information om preventivmedel?*

Ja alltså, vi ska ju komplettera den ordinarie undervisningen, det är sällan vi tar initiativet att komma ut i klassen. Eller det händer ..

Jag har utgått ifrån det här Kroppen på G – jätte bra material. En massa kortfilmer.. Vad ska jag säga.. Kroppen på G är ett filmmaterial som är otroligt bra som utgångspunkt vid ett diskussionsforum. Säg att klassläraren kanske inte vet hur den ska påbörja arbetet. Då kommer jag, jag är på flera skolor, jag åker runt. Jag försöker hinna med alla femmor, sen en omgång till i sexan.. Hellre en gång för mycket än för lite. Visst kan de tycka att åh nej inte X igen..! Men jag vet att jag är uppskattad!

Jag tar tag i de områden som lärarna kanske känner sig obekväma i. Och det här är ju inget att gå omkring och ha ångest över, klart barnen ska veta att de kommer att lukta svett!

Sen så tar Kroppen på G upp allt, vad som händer här (pekar på huvud) sen här (hjärtat) och slutligen här o här (under armar samt underliv). Det är ett jättebra material, jag brukar dela ut lappar, säg nu ser vi på filmen, skriv ner allt ni undrar över så tar vi det sen!

Det här med att stå framför hela klassen och rita på tavlan är inte min grej, det blir så himla stelt och opersonligt! Vi kikar på filmen i klassrummet sen så tar jag med mig tjejerna.. Ja alltså, konstigt nog får jag alltid tjejerna, det är ungefär som om deras pubertet är jobbigare att ta tag i för läraren.

Ja också får ju klassläraren förbereda dem att här kommer X och vi ska se den här filmen som handlar om ja säg, respekt! Och sen så får de veta lite om att de ska delas upp och så.. Man ska inte överraska, det är inget vinnande koncept.

Förbered barnen på vad som komma skall.. På så vis kan de bära med sig att jag kommer och vad vi ska göra, de kan tänka ut ett par frågor redan innan..

Sen så får de komma ner till mig, vi sitter o pratar, går igenom frågorna.. Oftast är det saker som de själva funderat på men som de genom filmen kan fråga om..

Det viktiga för mig, det är att varenda tjej, eller elev.. Ja du förstår.. Ja det viktiga för mig är att alla som fått vara hos mig o prata, bär med sig vetskapen om att jag duger som jag är och ingen kan tvinga mig till något jag själv inte vill.

Det är viktigast.!

Att man inte måste något, ingen kan tvinga dig att göra sånt du själv inte är bekväm med. Sen så måste de själva avgöra vad som känns bra i hjärtat och inte. Men visst, jag ger lite pekpinnar där om att man aldrig ska skicka några bilder på sig själv online.. För så fort det är ute så är det omöjligt att ta tillbaka. Den bollen går liksom inte att hejda!

För som det är idag med snapchat och allt vad det nu heter.. Ja har du en gång lagt ut något på nätet så är det svårt att göra det o gjort. Jag vill gärna att de lär sig att vara restriktiva med sig själv, dels med snapchat, man ska aldrig göra något som man inte vill.. Av respekt för sig själv.

Nu var jag iväg förra veckan på ett seminarium, eller studiebesök på en skola (Y) och jag vet faktiskt inte.. De hade gips penisar uppställda.. Vad ska man med det till? Nu har jag som sagt sällan kill-grupper men nää.. De skulle aldrig får

öva att trä på kondomer hos mig. Där drar jag gränsen. Det är helt jäkla absurt, hur tänker man där? Visst kan jag ge dem kondomer, då för att kolla material och känna med handen. Men inte trä på heller! (Skrattar)

Ja, du.. Jag vet inte hur de motiverar de övningarna..

De hade ju varit på en föreläsning i Sundsvall, och fått med sig de där hem.. Flera stycken.. Jag har ingen aning om hur de tänkt sig det där, eller vart de ska stå? Eller vilket arbetsområde, man kan ju inte låta eleverna hålla på med gips penisar, helt bakom vagnen kan man ju inte vara..

De skickar ut så mycket, häften, sexualundervisning för alla åldrar.. Men vem har tid att gå igenom allt som skickas ut?

Visst pratar jag med tjejerna vid skolorna som jag åker kring om preventivmedel, ofta kommer ju sånt där i åttan men det kan man inte lita på. Bara för att det står på skolverket betyder ju inte det att läraren gör det? Och visst har jag läst att det här ska vara med genomgående i alla ämnen, och det är ju jättebra och viktigt! Men sen så tror jag inte att så många fullföljer det.. tyvärr...

Så jag tar mitt preventivmedelssnack med dem i både femman och sexan! Det är ju viktigt att de vet att det finns och att det är deras eget ansvar att skaffa skydd. För ja, tyvärr så är det många som testat utan. Och då.. Ja alltså, jag visar inga bilder.. Jag tycker själv att det kanske inte passar sig i femman sexan.. Men klart de ska veta att det finns följder.. Konsekvenser.. Jag pratar om de mest vanliga sjukdomarna, klamydia, gonorré och herpes.. Vissa av dem kan ju göra så att de inte kan bli med barn sen. Klart de ska veta vad man kan få, det är ju besvärliga grejer. Men sånt tar jag i sexan, det är ju för sent i åttan för vissa.

Sen har ja ju mött lärare som skjuter upp det här ämnet in i det sista i årskurs sex för att då som sista spurten innan sommaren hasta sig igenom det som finns med i boken och inget utöver.. Och av det jag sett så äre inte mycket matnyttigt i de där böckerna. Utan då kommer jag, men min bok.. Vänta får du se.. Här ska du se, *Världens viktigaste bok!* Och det är den! Otroligt viktig, den tar upp allt mellan himmel och jord (går igenom delar av boken och berättar utifrån illustrationerna).

Den här, ja antingen så lämnar jag den bara och låter eleverna kika, eller så kopierar vi upp (hänvisar till läraren) olika valda delar som vi snappat upp är på tapeten!

Sen så har ja varit på en annan skola där deras tidigare skolsköterska utarbetat ett eget material.. Och det är ju så himla förlegat så det är ju pinsamt att utgå ifrån.. Alltså där kommer vi.. Jag och P, och hen tar upp det material som skapats av en generation innan oss.. Ja du förstår vi är ju 60-talister så det materialet är gammalt som gatan. Och där står vi, P börjar vid katedern att ja nu ska vi prata om respekt och respekt för varandra när man har ett förhållande.. Du förstår ju att de där grabbarna i femman, ja de ville ju krypa ut genom dörren! Det var ju inget bra! Utan mitt material, eller mitt.. Kroppen på G, det är ju mer fångande att dra upp på storskärmen med musik och alltihopa.. Filmerna är ju ett slags rollspel liksom. Som eleverna kan relatera till, de får liksom en förförståelse.. De

som saknar en sådan, och de som sitter och funderar på något.. Ja känsligt för dem, kan ju liksom dra ut saker från filmerna och anspela att deras funderingar utgår från filmen.. Lite så att de själva inte funderat tidigare men att ja.. Du förstår.. De vill veta men vill inte vara den som bärt på frågan innan filmen.

Det är ju som man hört, oavsett ämne.. Om det är ett obekvämt ämne så är det lättare att någon annan än jag tar det ämnet.. Men som sagt, alltså mindre grupper brukar vara underlättande för barnen..

Alltså utgå från något, inte böckerna.. De väcker inga frågor utan gör som jag.. hitta ett bra material, elevnära.. Typ kroppen på G, det väcker frågor, funderingar och allt mellan himmel och jord! Man måste ge dem en utgångspunkt, för att bara säga fråga på.. Ja då får du inga frågor, då är man ute och cyklar..

Vi brukar köra sånt här på våren, det är ett återkommande vårtecken för mig! Könssjukdomar och mens (skratt)

I mellanstadieåldern brukar jag prata om umo.se, fragachans.se och en massa andra.. Just ungdomsmottagningen är ju en otrolig tillgång, jag skickar alla mina sexor dit! Jag åker mellan 3 skolor, jag handleder de sköterskor som är på plats alla vardagar.. Idag är jag här, jag har en fast dag i veckan per skola och två flexibla. Om det är något speciellt där man behöver vara två, till exempel vid vaccination som idag.

Ja, alltså vi kör mycket på det i sexan.. Och där kan man ju få tänka till för jag har fått frågor om trans och transsexualitet och alltihopa, och då var jag inte så himla säker på skillnaden där emellan.. Men Kroppen på G vänta ska jag kika (letar upp på NE.se) här ser du! (visar ett klipp ur ena kort filmen där karaktärerna beskriver skillnader och likheter mellan olika sexualiteter) alltså, som jag förstätt det så kan man redan vid 8-9 års ålder ana vilken sexualitet man har.. Och får man då höra pojke-flicka, pojke-flicka, så blir man ju så klart osäker och mår dåligt. Ingen vill ju vara annorlunda.. Men idag är det inte så annorlunda att vara homosexuell eller något annat! Och det tycker jag är oerhört tråkigt att det fortfarande lever kvar, att man ska vara annorlunda för att man inte följer någon norm eller vad det nu ska kallas..

(läser högt via hemsidan)